

บทที่ 1

บทนำ

1. การสังคมสงเคราะห์กลุ่ม

การสังคมสงเคราะห์กลุ่ม (Social group work) เป็นการดำเนินงานของนักสังคมสงเคราะห์กับกลุ่มบุคคลประเภทต่างๆ ในสังคม ซึ่งจัดว่าเป็นวิธีการ (Method) ที่สองของสังคมสงเคราะห์ (Social Work) ที่มีพัฒนาการมาจากประเทศทางตะวันตก โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา ในลำดับถัดจากการสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย (Social casework) อันเป็นวิธีการแรกของนักสังคมสงเคราะห์ที่ดำเนินงานกับบุคคลและครอบครัว

เนื้อหาสาระในบทนี้ จะกล่าวถึงองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญของสังคมสงเคราะห์กลุ่มไปโดยลำดับ

1.1 พัฒนาการของสังคมสงเคราะห์กลุ่ม

ประวัติศาสตร์ของสังคมสงเคราะห์กลุ่มในที่นี้ จะกล่าวถึงเฉพาะในประเทศอังกฤษ ซึ่งเป็นประเทศแม่แบบการสังคมสงเคราะห์ของโลกและสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นแม่แบบการศึกษาสังคมสงเคราะห์ของโลก ก่อนจะกล่าวถึงประเทศไทยลำดับสุดท้าย

อังกฤษ

สังคมสงเคราะห์กลุ่มชนในอังกฤษถือกำเนิดมาพร้อมๆ กับประวัติขององค์กรที่ให้บริการทางสังคม (Social Agencies) ภายหลังจากปฏิวัติอุตสาหกรรม ซึ่งนำความทุกข์ยากมาสู่ผู้คนชนบทจำนวนมากที่พากันอพยพเข้ามาเป็นแรงงานอุตสาหกรรมในเมือง แม้ว่างานสังคมสงเคราะห์กลุ่มชนจะมีรากฐานมาจากบริการสังคมที่คริสตจักรต่างๆ จัดให้แก่ชุมชนก็ตาม แต่ วาย.เอ็ม.ซี.เอ (YMCA – Young Men’s Christian Association) ซึ่งก่อตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1844 ก็ถือว่าเป็นองค์กรแรกที่ริเริ่มงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มชนขึ้นมาอย่างเป็นระบบและเป็นทางการ (Skidmore, Thackeray, and Farley 1991:75) โดย จอร์จ วิลเลียมส์ (George Williams) ชายหนุ่มจากครอบครัวเกษตรกรซึ่งอพยพเข้ามาเป็นลูกจ้างโรงงานทอผ้าในนครลอนดอน (ต่อมาได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นเซอร์ (Sir) ในวาระที่ วาย.เอ็ม.ซี.เอ นครลอนดอนดำเนินงานครบรอบ 50 ปี) ได้ชักชวนเพื่อนๆ ชายหนุ่มมาพบปะพูดคุยปรึกษาปัญหาและจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อบริการชุมชนรอบๆ สมาคม แทนที่จะพากันไปดื่ม กิน หรือเที่ยวเตร่ตามค่านิยมในสมัยนั้น (สมาคม วาย.เอ็ม.ซี.เอ เชียงใหม่ 2532:6) ซึ่งต่อมาก็มีการก่อตั้งสมาคมที่มีการจัดกิจกรรมกลุ่มสำหรับสตรีขึ้นในทำนองเดียวกัน เรียกว่า วาย.ดับเบิลยู.ซี.เอ (YWCA – Young Women’s Christian Association) เมื่อปี ค.ศ. 1871 ทำให้ทั้ง YMCA และ YWCA มีชื่อรวมที่เรียกขานกันว่า “The Ys” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือแก้ไขปัญหาของสมาชิกสมาคมที่เป็นเยาวชนทั้งชายและหญิงและจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อยึดเหนี่ยวสมาชิกให้มารวมกันเป็นกลุ่ม (นิภา สุวรรณแสงตมรสุนทร 2525:24) ในเวลาใกล้เคียงกันนี้ก็เกิดองค์กรประเภทเดียวกันกับ “The Ys” ขึ้นด้วยคือ สโมสรเยาวชนชาย The Boy’s Club

ในเวลาต่อมาก็ได้เกิดการปฏิรูปสังคมขึ้นในอังกฤษ พร้อมกับเกิดขบวนการที่มีบทบาทสำคัญในการยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนในเขตเมืองใหญ่ๆ โดยเฉพาะชุมชนของคนยากจนขึ้นด้วย ขบวนการนี้มีชื่อว่า “ขบวนการบ้านในชุมชน” (Settlement House Movements) ผู้ร่วมขบวนการประกอบด้วยชนชั้นกลาง หรือผู้มีการศึกษา เช่น นักศึกษามหาวิทยาลัยที่รวมตัวกันเข้าไปอยู่อาศัย

เยี่ยมเยียนคนในชุมชนยากจน ด้อยโอกาส หรือชุมชนผู้อพยพ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ศึกษาวิถีชีวิตและจัดกิจกรรมกลุ่มให้แก่คนในชุมชนดังกล่าว (Skidmore, et al. 1911:75) ตึกทอห์นบี (Toynbee Hall) ในสลัมของนครลอนดอนที่ก่อตั้งเมื่อ ค.ศ. 1884 โดยมีนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยเคมเบริดจ์เข้าไปฝึกงานและจัดกิจกรรมให้คนในชุมชนแห่งนั้น ถือว่าเป็นบ้านในชุมชน หรือ Settlement House หลังแรกและเป็นบ้านในชุมชนชั้นแนวหน้าของขบวนการนี้เลยทีเดียว (Smith and Zietz 1970:45)

วัตถุประสงค์ขององค์กรและขบวนการที่เป็นต้นกำเนิดของสังคมสงเคราะห์กลุ่มที่กล่าวมาแล้วได้มุ่งที่จะค้นหาสาเหตุ และเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่ที่เลวร้ายของคนยากจนในชุมชนเมือง โดยเฉพาะ “The Ys” นั้นได้เน้นที่จะเปลี่ยนแปลงสภาพร่างกาย จิตใจ สติปัญญา จิตวิญญาณ และสังคมของเยาวชน (Balgopal and Vassil 1983:3) ซึ่งทั้ง “The Ys” และ Settlement Houses ที่เกิดขึ้นในชุมชนคนยากจนหลายๆ แห่ง ก็ได้จุดประกายความคิดให้เกิดองค์กรประเภทเดียวกันนี้ขึ้นในสหรัฐอเมริกาในเวลาต่อมา

สหรัฐอเมริกา

ประวัติสังคมสงเคราะห์กลุ่มในประเทศนี้ จะได้แบ่งออกเป็นสองส่วน คือ การดำเนินงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน และการศึกษาสังคมสงเคราะห์กลุ่ม

การดำเนินงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน ก่อนที่สังคมสงเคราะห์กลุ่มจะกลายมาเป็นวิธีการหนึ่งของสังคมสงเคราะห์นั้น ถือกันว่าเป็นทั้งขบวนการเป็นทั้งการดำเนินงานในรูปแบบประชาธิปไตย และยังเป็นการดำเนินงานสาขาหนึ่งของบริการสังคมด้วย (Konopka 1983:21) ซึ่งสรุปได้ว่า การดำเนินงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มชนในสหรัฐอเมริกา ก่อเกิดมาจากปัจจัยหลัก 2 ประการคือ

(1) การตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและปัญหาของสังคมอุตสาหกรรมในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 การเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมอุตสาหกรรมของโลกใหม่หรือสหรัฐอเมริกา ทำให้ผู้คนจากชนบทต่างก็อพยพเข้าสู่เมือง ในขณะที่เดียวกันผู้คนจากทวีปยุโรป ลาตินอเมริกา เอเชีย ก็พากันหลั่งไหลเข้าสู่โลกใหม่ ทำให้ชุมชนเมืองสมัยนั้นเกิดปัญหาความแออัดทรุดโทรม ประชาชนตกอยู่ในสภาวะไร้อำนาจที่จะเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของตน ยังผลให้องค์กรจำนวนมากเข้ามาร่วมกันปฏิรูปสังคมอเมริกาให้เจริญก้าวหน้า จนเกิดขบวนการอันหลากหลายที่มุ่งจะปฏิรูปสังคม ดังต่อไปนี้ (Garvin 1987 a:26)

- ขบวนการ “The Ys” หลังจาก วาย.เอ็ม.ซี.เอ จัดตั้งขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1851 แล้วอีก 15 ปีให้หลัง วาย.ดับเบิลยู.ซี.เอ ก็จัดตั้งขึ้นเช่นเดียวกัน ทั้งยังเกิดองค์กรที่มีการดำเนินงานใกล้เคียงกันติดตามมาด้วย คือ สมาคมมิตรภาพหญิงแห่งสหรัฐอเมริกา (The Girl’s Friendly society of united states) ใน ค.ศ. 1877 และสโมสรเยาวชนชายแห่งอเมริกา (The Boy’s Club of America) ใน ค.ศ. 1906 องค์กรทั้งหมดนี้จัดบริการให้แก่กลุ่มเยาวชน เพื่อช่วยสร้างสรรค์ชีวิตของเยาวชนทั้งหลายให้ดีขึ้นกว่าเดิม หลังจากสังคมอุตสาหกรรมได้ทำลายชีวิตดั้งเดิมอันเรียบง่ายของเยาวชนเหล่านั้นลงไป (Garvin : 26)

- ขบวนการบ้านในชุมชน เป็นขบวนการที่ได้รับแบบอย่างมาจากอังกฤษ โดยเริ่มตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เมื่อ สแตนตัน คอยท์ (Stanton Coit) จัดตั้ง “บ้านในชุมชน” แห่งแรกที่เรียกว่า Nighbourhood Guild ขึ้นที่นครนิวยอร์ก ใน ค.ศ.1886 (Garvin : 26) แต่บ้านใน

ชุมชน (Settlement House) ที่รู้จักแพร่หลายกันมากที่สุดกลับเป็นตึกฮัลล์หรือ Hull House ณ นครชิคาโกที่จัดตั้งขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1889 โดย เจน แอดดัมส์ (Jane Addams) นักสังคมสงเคราะห์ที่มีชื่อเสียงที่สุดของสหรัฐอเมริกาผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพในทศวรรษ 1930 ร่วมกับ เอลเลน เกทส์ สตาร์ (Ellen Gates Starr) (Smith and Zeitz 1970:3) ซึ่งมีข้อสังเกตว่า ผู้ที่บุกเบิกกิจกรรมของบ้านในชุมชนเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิง (Wohl 1988:3)

แนวคิดบ้านในชุมชนเกิดจากการที่ผู้สนใจในปัญหาของคนยากจน เข้าไปใช้ชีวิตกับคนในชุมชนและจัดกิจกรรมกลุ่มขึ้นอย่างหลากหลายเพื่อลดปัญหาในชุมชน ในขณะเดียวกันก็มุ่งที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมไปด้วย เช่น จัดตั้งโรงเรียนอนุบาล ให้การศึกษาแก่ผู้ใหญ่ จัดกิจกรรมเพื่อให้คนในชุมชนได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ จัดกิจกรรมศิลปะ ดำเนินงาน “การปฏิบัติการทางสังคม” (Social Action)¹ ผ่านทางคณะกรรมการและสภาชุมชน เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนต่างๆ แนวคิดของ “บ้านในชุมชน” นี้แพร่หลายไปทั่วประเทศในเวลา

ต่อมา จนทำให้จำนวนบ้านในชุมชนเพิ่มขึ้นจาก 6 แห่ง เมื่อปี ค.ศ. 1891 มาเป็นกว่า 40 แห่งใน ค.ศ. 1900 (Garvin 1987a: 26)

- ขบวนการแรงงาน คนงานในสมัยนั้นไม่เพียงแต่เรียกร้องให้ปรับปรุงค่าจ้างแรงงานเท่านั้นแต่ยังขอให้จัดการศึกษาผู้ใหญ่สำหรับพวกเขาและเธอด้วย (Konopka 1983:3)

- ขบวนการนันทนาการ มีการเคลื่อนไหวโดยสหภาพแรงงาน อันสัมพันธ์กับขบวนการแรงงานที่เกิดขึ้นมาก่อนหน้านี้ เพื่อเรียกร้องสิทธิของคนงานที่จะมีชีวิตอย่างสร้างสรรค์ หลังจากจบสิ้นชั่วโมงทำงานอันยาวนานในแต่ละวัน มีการขอให้สร้างสนามเด็กเล่น จัดค่ายเยาวชนให้แก่ลูกหลานของพวกเขาและเธอ (Konopka 1983:3)

ศูนย์ของชาวยิว (Jewish Centers) และสมาคมของเยาวชนชายหญิงฮีบรู (Young Men and Young Women’s Hebrew Associations) องค์กรประเภทนี้มีการดำเนินงานคล้ายคลึงกับ “The Ys” โดยปรัชญาเบื้องหลังเพื่อช่วยเหลือและพัฒนาสมาชิกใหม่ชาวยิว โดยเฉพาะชาวยิวที่อพยพมาจากยุโรปตะวันออก ให้กลายเป็นคนอเมริกาอย่างเต็มตัว (Garvin 1987a:26)

- การศึกษาแบบก้าวหน้า การศึกษาแบบนี้ไม่มีหลักสูตรแต่จะมุ่งให้ผู้เรียนแก้ไขปัญหาจากการปฏิบัติจริง มีผู้นำ คือ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ซึ่งนักสังคมสงเคราะห์กลุ่มชนได้นำหลักการให้การศึกษาแบบนี้มาใช้กับกลุ่มเล็กที่สมาชิกต่างก็มีเวลาว่าง (Garvin: 26) โดยจัดกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นการเรียนรู้จากการลงมือทำ (learning by doing) ด้วยตนเอง (Garvin 1983: 6)

(2) การดำเนินงานกับกลุ่มเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายทางสังคมและการพัฒนาบุคคล จากการอพยพเข้าสู่เมืองของประชาชนชนบทและการอพยพมาตั้งถิ่นฐานในโลกใหม่ของคนหลายเชื้อชาติ รวมทั้งปัญหาชุมชนเมือง เช่น สลัม ทำให้สังคมอเมริกันในฐานะที่เป็นบ้านหลอมทางวัฒนธรรม จำเป็นที่จะต้องแสวงหาแนวทางเพื่อดำเนินงานกับกลุ่มคนประเภทต่างๆ เช่น กลุ่มคนต่างวัฒนธรรม กลุ่มผู้ที่เคยถูกเรียกว่า “เปี่ยงเบนทางสังคม” กลุ่มผู้มีปัญหาทางสังคม/วัฒนธรรม ฯลฯ เพื่อให้การศึกษา

¹ การปฏิบัติการทางสังคม เป็นรูปแบบการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ชุมชนอย่างหนึ่ง ที่เป็นการรวมกลุ่มคนในชุมชน เพื่อท้าทาย เปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจหรือเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจในระดับนโยบายสังคมที่ไม่เป็นธรรมด้วยการเสริมพลังอำนาจ (Empowerment) ประชาชนให้เชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองและพัฒนาทักษะที่จำเป็นและระบอบช่วยความรุนแรงของปัญหา เลือกเป้าหมายว่าจะดำเนินงานกับบุคคล/องค์กรใด ซึ่งอาจจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นได้ แล้วตรวจสอบทางเลือกที่จะใช้กลวิธีต่างๆ มาดำเนินงาน จากนั้นดำเนินงานตามกลวิธีที่เลือกสรรแล้ว เพื่อกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความไม่เป็นธรรมดังกล่าวในระดับสถาบัน ด้วยการไม่ใช้ความรุนแรง (Weil and Gamble 1995:87 และ Nettner and McMurtry 1998:122)

อบรมขัดเกลาบุคคลเหล่านี้ให้ได้พัฒนาตนเอง สร้างความรับผิดชอบ สร้างการมีส่วนร่วมที่จะปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ในชุมชน ผ่านทางกระบวนการประชาธิปไตยในกลุ่ม รวมตลอดถึงการผสมกลมกลืนกลุ่มคนต่างวัฒนธรรมให้กลายเป็นพลเมืองอเมริกันอย่างเต็มตัว (ดูรายละเอียดใน Glasser and Garvin 1977:1338 และ Balgopal and Vassil 1983:4-5)

ต่อมาในช่วงศตวรรษที่ 1940-1950 ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) จิตแพทย์ชาวออสเตรียและทฤษฎีจิตวิเคราะห์อันเลื่องชื่อของเขา ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน ทำให้ทิศทางดั้งเดิมของการทำงานสังคมสงเคราะห์กลับกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาในระดับกลุ่มและชุมชนหรือการปฏิรูปสังคมได้เปลี่ยนไปเป็นการใช้รูปแบบทางการแพทย์ เพื่อแก้ไขเยียวยาทั้งพฤติกรรมผิดปกติของบุคคลและการที่บุคคลไม่อาจทำหน้าที่ทางสังคมของตนเองได้ รูปแบบทางการแพทย์รูปแบบใหม่นี้ละเลยอิทธิพลของบริบทแวดล้อมโดยเห็นว่าสาเหตุสำคัญที่ทำให้บุคคลเกิดปัญหาขึ้นก็คือ ความขัดแย้งหรือความกดดันทางจิตใจ อันเป็นการมองจิตวิทยาภายในของบุคคลและมองบุคคลว่าตกอยู่ใต้อิทธิพลของจิตใต้สำนึก จิตไร้สำนึกและมโนธรรมของตนเอง ซึ่งผลจากการเปลี่ยนแปลงทิศทางของสังคมสงเคราะห์กลุ่มชนในครั้งนั้น ทำให้งานกลุ่มในวงการแพทย์และจิตเวชได้รับความสำคัญมากขึ้น (Balgopal and Vassil :5-9) และมีการนำกลุ่มไปใช้เพื่อบำบัดรักษาในงานสาขาต่างๆ เช่น คลินิกแนะแนวสำหรับเด็กสถานสงเคราะห์เด็ก เรือนจำ โรงเรียน ฯลฯ มากขึ้น (Schopler and Galinsky 1995:1132)

ในระหว่างปี ค.ศ. 1950-ต้นทศวรรษ 1970 ได้มีการพัฒนารูปแบบสังคมสงเคราะห์กลุ่มชนขึ้นมารวม 3 รูปแบบหลักๆ คือ รูปแบบจุดประสงค์ทางสังคม (Social Goals Model) รูปแบบปฏิสัมพันธ์ต่างตอบแทนหรือมนุษยนิยม (Reciprocal หรือ Mediating หรือ Interactionist หรือ Humanistic Model) (Balgopal and Vassil 1983: 9-10) ต่อมาในทศวรรษ 1970 นักสังคมสงเคราะห์กลุ่มก็ได้ร่วมงานกับนักวิชาชีพอื่นๆ ในการนำสังคมสงเคราะห์กลุ่มไปปรับใช้กับงานด้านจิตวิทยา เช่น การฝึกความไวต่อความรู้สึก (Sensitivity Training) การปรับพฤติกรรม (Behavior Modification) ละครจิตบำบัด (Psychodrama) การวิเคราะห์การเปลี่ยนผ่าน (Transactional Analysis) ซึ่งเป็นการให้คำปรึกษาวิธีการหนึ่ง (Schopler and Galinsky 1995:1132) ครั้นถึงทศวรรษที่ 1960-1970 สังคมสงเคราะห์กลุ่มก็ถูกหลอมรวมให้ผสมผสานเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ทั่วไป (Generic Method) ซึ่งผนวกเอาวิธีการสังคมสงเคราะห์แบบให้บริการโดยตรงที่สำคัญ 3 วิธี คือ สังคมสงเคราะห์เฉพาะราย กลุ่มและชุมชนเข้าด้วยกัน (Garvin 1987a:30-34)

ต่อมาในช่วงทศวรรษที่ 1980-1990 นักสังคมสงเคราะห์ก็ได้พัฒนารูปแบบการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มใหม่ๆ ขึ้นมา เพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคม ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ เชื้อชาติและวัฒนธรรมกลุ่มประชากรเป้าหมาย โดยอาจจัดแบ่งกรอบการดำเนินงานได้เป็น 2 ลักษณะ คือ การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ทั่วไป (General Practice) และการปฏิบัติงานกับประชากรเฉพาะกลุ่ม แต่ไม่ว่าจะเป็นงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มลักษณะไหนก็ตาม ได้มีผู้เสนอว่าจะมีแนวคิดร่วมอยู่ 4 ประการ 1) การใช้มุมมองของทฤษฎีระบบ 2) ความเข้าใจในเรื่องของพลวัตกลุ่ม 3) การปฏิบัติงานที่ต้องใช้พลังกลุ่มให้เป็นประโยชน์โดยมีการดำเนินงาน (Intervention) ในระดับต่างๆ คือ ระดับบุคคล กลุ่ม และสิ่งแวดล้อม 4) มีกระบวนการดำเนินงานที่ประกอบด้วยการ

จัดกลุ่ม การประเมินกลุ่มและสิ่งแวดล้อม การสร้างพันธสัญญากับกลุ่ม การจัดกิจกรรมกลุ่มและการประเมินผลกับการสิ้นสุดกลุ่ม (Schopler and Galinsky 1995:1133-1136)

การศึกษาสังคมสงเคราะห์กลุ่ม ได้มีการจัดหลักสูตรฝึกอบรมด้านสังคมสงเคราะห์กลุ่มขึ้นครั้งแรก เมื่อ ค.ศ. 1923 ที่มหาวิทยาลัยเคส เวสเทิร์น รีเซิร์ฟ (Case Western Reserve) ในมลรัฐโอไฮโอ ต่อมาในปี ค.ศ. 1936 ก็มีการจัดตั้งสมาคมอเมริกันเพื่อการศึกษาสังคมสงเคราะห์กลุ่มขึ้น (Schwartz 1977:1330) เพื่อที่จะศึกษาการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มและฝึกอบรมนักวิชาชีพในด้านนี้ โดยผู้ที่เข้ารับการอบรมมาจากชมรมนักสังคมสงเคราะห์ทั่วประเทศ อีก 10 ปีต่อมาใน ค.ศ. 1946 สมาคมนี้อันได้เปลี่ยนชื่อเป็นสมาคมนักสังคมสงเคราะห์กลุ่มอเมริกัน ก่อนจะยุบไปรวมเป็นส่วนหนึ่งของสมาคมนักสังคมสงเคราะห์แห่งสหรัฐอเมริกา (National Association of Social Workers-NASW) ซึ่งเป็นองค์กรทางวิชาชีพของนักสังคมสงเคราะห์อเมริกันในระดับชาติ เมื่อ ค.ศ. 1955 (Skidmore, et al. 1991:75)

ในช่วงทศวรรษที่ 1930-1940 เป็นระยะที่สังคมสงเคราะห์กลุ่มเริ่มพัฒนาขึ้นมาเป็นวิธีการหนึ่งของสังคมสงเคราะห์ให้เห็นอย่างเด่นชัด โดยเริ่มจาก ค.ศ. 1935 ในการประชุมระดับชาติว่าด้วยการสังคมสงเคราะห์ ก็ได้มีการนำเสนอรายงานเกี่ยวกับสังคมสงเคราะห์กลุ่มขึ้น และใน ค.ศ. 1939 โรงเรียนสังคมสงเคราะห์ประมาณ 17 แห่งในสหรัฐอเมริกา ก็ได้เริ่มเปิดสอนวิชาสังคมสงเคราะห์กลุ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม ในระยะนั้นข้อกังขาต่อสังคมสงเคราะห์กลุ่มว่าเป็นวิธีการหนึ่งของสังคมสงเคราะห์ เหมือนกับสังคมสงเคราะห์เฉพาะรายหรือไม่ หรือเป็นสาขาหนึ่งของวงการศึกษานี้ เนื่องจากมีลักษณะใกล้เคียงกับงานนันทนาการมาก ก็ยังคงมีอยู่ต่อไป (Garvin 1987a:28-30)

ในที่สุดเมื่อถึงปี ค.ศ. 1946 ในการประชุมระดับชาติว่าด้วยการสังคมสงเคราะห์ ที่ประชุมครั้งนั้นต่างก็เห็นพ้องต้องกันกับข้อสรุปของเกรซ คอยล์ (Grace Coyle) ซึ่งเป็นผู้บุกเบิกงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มที่สำคัญคนหนึ่งที่ สังคมสงเคราะห์กลุ่มเป็นวิธีการหนึ่งของงานสังคมสงเคราะห์ จากข้อยุตินี้ก็ได้นำไปสู่การจัดตั้งสมาคมนักสังคมสงเคราะห์กลุ่มอเมริกันตั้งได้กล่าวมาแล้ว

ต่อมาใน ค.ศ. 1978 เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเอกลักษณ์ทางวิชาชีพของนักสังคมสงเคราะห์กลุ่ม ก็ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมารับผิดชอบในเรื่องนี้ โดยมีการออกวารสารชื่อ สังคมสงเคราะห์กับกลุ่ม (Social Work with Groups)² ขึ้น และใน ค.ศ. 1985 คณะกรรมการนี้ก็เปลี่ยนรูปไปเป็นสมาคมเพื่อความก้าวหน้าของสังคมสงเคราะห์กับกลุ่ม มีสมาชิกในระดับระหว่างประเทศกว่า 1,500 คน ใน ค.ศ. 1993 สมาคมแห่งนี้มีการประชุมทางวิชาการทุกปี ต่อมาในช่วงทศวรรษที่ 1980-1990 อาจเรียกได้ว่าเป็นยุคของการสร้างความเป็นปึกแผ่น การมีนวัตกรรมใหม่ๆ และการประเมินผลการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์กลุ่ม รวมทั้งยังมีการเชื่อมโยงกับสังคมสงเคราะห์กลุ่มในประเทศอังกฤษและระดับนานาชาติ โดยผ่านการประชุมทางวิชาการเรื่องสังคมสงเคราะห์กลุ่มที่จัดขึ้นในประเทศอังกฤษเป็นประจำทุกปีด้วย (Schopler and Galinsky 1995:1133)

ประเทศไทย

สำหรับประเทศไทย ก็เช่นเดียวกับในอังกฤษและสหรัฐอเมริกา กล่าว คือ งานสังคม

² ต่อมาอีก 10 ปี อังกฤษมีการออกวารสาร สังคมสงเคราะห์กลุ่ม (Group work) ใน ค.ศ. 1988 กรุงเทพมหานคร งานศูนย์ชุมชน งานเยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ ฯลฯ ของกรมประชาสงเคราะห์เดิมหรือกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคมในปัจจุบัน งานในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน กระทรวงยุติธรรม งานเยาวชนและสตรีของมูลนิธิ สมาคม องค์กรต่างๆ ซึ่งแม้จะไม่เรียกชื่อว่า “สังคมสงเคราะห์กลุ่ม” แต่เนื้อหาการดำเนินงานก็มีความคล้ายคลึงกับสังคมสงเคราะห์กลุ่ม

สงเคราะห์กลุ่มได้เริ่มต้นขึ้นเป็นครั้งแรกด้วยการดำเนินงานของ วาย.เอ็ม.ซี.เอ. นับตั้งแต่รัชสมัยของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 โดยนักศึกษาไทยที่ไปศึกษาต่อ ณ สหรัฐอเมริกาในสมัยนั้นคือ อาจารย์บุญถ้วน บุญอิต ได้เคยสมัครเป็นสมาชิก วาย.เอ็ม.ซี.เอ. ที่นั่น เมื่อสำเร็จวิชาครูกลับมาเป็นบุคคลแรกแล้ว ท่านปรารถนาที่จะจัดตั้ง วาย.เอ็ม.ซี.เอ. ขึ้นในประเทศไทย เช่นเดียวกับประเทศอินเดีย จีน ญี่ปุ่นและฟิลิปปินส์ จึงได้ติดต่อกับผู้นำบางท่านของ วาย.เอ็ม.ซี.เอ. ในสหรัฐอเมริกาไว้ล่วงหน้า ครั้นกลับสู่ประเทศไทย ท่านได้เผยแพร่อุดมการณ์ของ วาย.เอ็ม.ซี.เอ. แต่ยังไม่สำเร็จก็เสียชีวิตลงก่อน บรรดาลูกศิษย์ ญาติมิตรจึงได้สานต่อความมุ่งมั่นของท่าน โดยรวบรวม เงินจำนวนหนึ่งสมทบกับพระราชทรัพย์ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 พระราชทานร่วมกับพระบรมวงศานุวงศ์ นำมาซื้อที่ดินสร้างอาคารเป็นอนุสรณ์แก่ท่าน เพื่อให้เป็น สโมสรของข้าราชการ พ่อค้า คหบดีทั่วไป ในขณะที่เดียวกันก็รับสมัครเยาวชนเข้ามาเป็นสมาชิก มีการ ฝึกอบรมตามแบบฉบับของ วาย.เอ็ม.ซี.เอ. สากล อาคารหลังดังกล่าวทุกวันนี้ก็ยังใช้เป็นที่พักอาศัยของ วาย.เอ็ม.ซี.เอ. ณ วรจักร กรุงเทพมหานคร อยู่ (สมาคม วาย.เอ็ม.ซี.เอ. เชียงใหม่ 2532: 6-7) สมาคม วาย.เอ็ม.ซี.เอ. ของประเทศไทยซึ่งเป็นองค์กรต้นกำเนิดของสังคมสงเคราะห์กลุ่มปัจจุบันมีอยู่ 5 แห่ง คือ กรุงเทพมหานคร เชียงใหม่ (2 แห่ง) เชียงราย และลำพูน นับแต่บัดนั้น งานสังคมสงเคราะห์กลุ่มก็ได้ แพร่หลายไปในองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐบาลและภาคเอกชน เช่น งานของศูนย์เยาวชนในสังกัด

2. ความหมายของสังคมสงเคราะห์กลุ่ม (Definitions of Social Group Work)

Coyle (1937) สังคมสงเคราะห์กลุ่ม คือ การมุ่งพัฒนาบุคคลโดยให้รู้จักบุคลิกภาพของตนเองในสถานการณ์กลุ่มและในสถานการณ์นั้นๆ ให้รู้จักปรับตัวเองเพื่อให้เกิดความร่วมมือในกลุ่ม

Association for the Advancement of Group Work (1948) สังคมสงเคราะห์กลุ่ม คือ วิธีการที่นักสังคมสงเคราะห์ทำให้กลุ่มต่างๆ สามารถทำหน้าที่ของตนได้ทั้งการมีปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มและการทำกิจกรรมในกลุ่มเพื่อพัฒนาปัจเจกบุคคลและบรรลุเป้าประสงค์ทางสังคม

Wilson & Ryland (1949) สังคมสงเคราะห์กลุ่ม คือ กระบวนการและวิธีการทางสังคมที่ นักสังคมสงเคราะห์เป็นผู้ให้การแนะนำต่อวิถีกลุ่มอย่างระมัดระวังเพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์ทาง สังคมตามกรอบแห่งวิถีประชาธิปไตย

Hamilton (1949) สังคมสงเคราะห์กลุ่ม คือ กระบวนการทางจิตวิทยาที่เชื่อมโยงกับการ พัฒนาความสามารถของภาวะผู้นำและความร่วมมือเพื่อสร้างความสนใจของกลุ่มในการทำหน้าที่ให้ บรรลุเป้าประสงค์ทางสังคม

Coyle (1954) สังคมสงเคราะห์กลุ่ม คือ การใช้ประสบการณ์กลุ่มเป็นวิธีการในการทำให้เกิดความเจริญและการของปัจเจกบุคคลและนักสังคมสงเคราะห์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนา ความรับผิดชอบทางสังคมและภาวะการเป็นสมาชิกที่มีคุณภาพของปัจเจกบุคคลเพื่อพัฒนาสังคม ประชาธิปไตย

Sallie Bright (1955) สังคมสงเคราะห์กลุ่ม คือ วิธีการทางสังคมสงเคราะห์ที่ประกอบด้วย วัตถุประสงค์ 2 ประการคือ 1. การให้บริการในการบำบัดฟื้นฟู 2. การทำให้สังคมประชาธิปไตยเข้มแข็ง

Balgopal & Vassili (1983) สังคมสงเคราะห์กลุ่ม คือ วิธีการทางสังคมสงเคราะห์ที่พัฒนา ให้ปัจเจกบุคคลทำหน้าที่ทางสังคมได้ตามปกติและประคับประคองการปฏิบัติหน้าที่ทางสังคมที่ไม่ ค่อยสมบูรณ์ให้ดีขึ้น

Skidmore (1988) สังคมสงเคราะห์กลุ่ม คือ วิธีการทางสังคมสงเคราะห์ที่ใช้เพื่อลดหรือขจัดอุปสรรคในการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและทำให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ทางสังคม

เฮเลน นอร์ธเธ็น (Helen Northen 1969:13) การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ ใช้กลุ่มเล็กให้เป็นทั้งบริบทในการดำเนินงานและวิธีการทำงาน โดยการที่สมาชิกในกลุ่มจะให้ความสนับสนุนเพื่อนสมาชิก ในขณะเดียวกันก็เปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และความสามารถของสมาชิกกลุ่มที่จะเผชิญกับสิ่งแวดล้อมรอบตัวอย่างมีประสิทธิภาพไปด้วย

ฮาร์เลย์ บี. เทร์คเกอร์ (Harleigh B. Trecker 1972:19) การสังคมสงเคราะห์กลุ่ม เป็นวิธีการสังคมสงเคราะห์ซึ่งนักสังคมสงเคราะห์ให้การช่วยเหลือบุคคลหรือสมาชิกในกลุ่มต่างๆ ที่อยู่ในองค์กรหลายประเภทของชุมชนและยังช่วยแนะแนวทางการปฏิสัมพันธ์อันเกิดจากการที่สมาชิกในกลุ่มทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันเพื่อให้สมาชิกเหล่านี้สร้างความสัมพันธ์กับสมาชิกอื่นๆ และมีโอกาสได้รับความเจริญงอกงามไปในหนทางที่สนองต่อความต้องการและสอดคล้องกับความสามารถของตนเอง เพื่อก้าวไปสู่จุดมุ่งหมายปลายทางของการพัฒนาตนเอง การพัฒนากลุ่มและชุมชนในที่สุด

ในงานสังคมสงเคราะห์กลุ่ม นักสังคมสงเคราะห์จะเป็นผู้ช่วยให้สมาชิกในกลุ่มใช้กลุ่มเป็นเครื่องมือ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาบุคลิกภาพ การพัฒนาตนเองและการเปลี่ยนแปลง โดยที่ตัวนักสังคมสงเคราะห์เองก็สนใจที่จะช่วยให้สมาชิกในกลุ่มมีความเจริญงอกงามและทำให้ทั้งกลุ่มและชุมชนได้รับการพัฒนา อันเป็นผลมาจากการที่นักสังคมสงเคราะห์เป็นผู้แนะแนวทางการมีปฏิสัมพันธ์ในระหว่างสมาชิกกลุ่มนั่นเอง

กีเซล่า โคนอพก้า (Gisela Konopka 1938: 18) การสังคมสงเคราะห์กลุ่ม เป็นวิธีการสังคมสงเคราะห์ที่มุ่งช่วยเหลือบุคคลให้ทำหน้าที่ทางสังคมด้วยดี โดยการใช้ประสบการณ์อย่างมีความหมายในกลุ่มและช่วยทำให้สมาชิกของกลุ่มสามารถแก้ไขปัญหาทั้งของตนเอง ของกลุ่ม และของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

รูธ มิดเดิลแมน และเกล โกลเบิร์ก (Ruth Middleman and Gale Golberg 1987 อ้างถึงใน Garvin 1987a: 1-2) การสังคมสงเคราะห์กับกลุ่มมีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ประการแรก คือ การที่นักสังคมสงเคราะห์เน้นให้การช่วยเหลือสมาชิกเพื่อที่จะสร้างระบบการช่วยเหลือกันและกันขึ้นมา ประการที่สอง นักสังคมสงเคราะห์จะต้องเข้าใจและใช้ประโยชน์จากกระบวนการกลุ่มรวมทั้งช่วยให้สมาชิกกลุ่มเข้าใจและใช้ประโยชน์จากกระบวนการกลุ่มในทำนองเดียวกัน ประการที่สาม นักสังคมสงเคราะห์จะต้องพยายามสร้างเสริมความสามารถของสมาชิกให้ทำหน้าที่ได้ทั้งในฐานะของปัจเจกบุคคลและในฐานะของสมาชิกกลุ่ม และประการสุดท้าย นักสังคมสงเคราะห์จะต้องช่วยให้สมาชิกสามารถนำประสบการณ์ที่ได้รับจากกลุ่ม ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตจริงหลังจากกลุ่มยุติลงแล้วด้วย

โรนัลด์ ดับเบิลยู. โทสแลนด์ และโรเบิร์ต เอฟ. ไรวีส (Ronald W. Toseland and Robert F. Rivas 1984 อ้างถึงใน Skidmore et al. 1991:77) สังคมสงเคราะห์กลุ่มเป็นกิจกรรมที่มีจุดมุ่งหมาย กล่าวคือ มีการวางแผนจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรมที่นักสังคมสงเคราะห์กลุ่มจัดขึ้นภายในบริบทของการปฏิบัติงานทางวิชาชีพกับผู้คนทั่วไป กิจกรรมดังกล่าวนี้มีวัตถุประสงค์หลายประการ อาทิ นักสังคมสงเคราะห์อาจจะมุ่งฟื้นฟูสมรรถภาพ ให้การศึกษา ชัดถลาและช่วยเหลือสมาชิกกลุ่มให้เติบโตและพัฒนาขึ้นจากเดิม หรืออาจจะช่วยให้สมาชิกกลุ่มพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำ เพื่อที่จะได้เพิ่มพูนความรับผิดชอบที่จะพัฒนากลุ่มให้มากขึ้น ในขณะเดียวกัน นักสังคมสงเคราะห์ก็

ควรจะช่วยอำนวยความสะดวก ให้กลุ่มสามารถเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมทางสังคมของตนเอง ซึ่งจะรวมถึงการช่วยให้สมาชิกกลุ่มสามารถควบคุมระบบองค์กรและระบบสิ่งแวดล้อม ที่มีอิทธิพลต่อชีวิตของเขาและเธอที่เป็นสมาชิกอีกด้วย

เบรินต้า ดูบัวส์และคาร์ลา คร็อกสรูด์ มิเลย์ (Brenda Dubois and Karla Krogsrud Miley 1992: 220) สังคมสงเคราะห์กลุ่มเป็นความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงอย่างมีแผน โดยการยอมรับว่าบุคคลจะพบประสบการณ์ที่สามารถพัฒนาและเปลี่ยนแปลงได้ ก็โดยผ่านกระบวนการและปฏิสัมพันธ์ในกลุ่ม ฉะนั้น กลุ่มจึงเป็นพาหนะที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้จะเกิดขึ้นในหลายระดับ หรือพูดอีกอย่างหนึ่งได้ว่า นักสังคมสงเคราะห์ใช้โครงสร้างและกระบวนการกลุ่มเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในหมู่สมาชิกกลุ่ม

นิภา สุวรรณแสง ตุมรสุนทร (2525: 34) การสังคมสงเคราะห์กลุ่มเป็นวิธีการ กระบวนการปฏิบัติงาน กระบวนการให้การศึกษาและการวางแผนงานของนักสังคมสงเคราะห์กลุ่ม ในการอำนวยความสะดวกให้สมาชิกของกลุ่มได้มีสัมพันธภาพ ปฏิบัติได้ต่อบทที่ติดกับสมาชิกของกลุ่มและต่อผู้อื่นในสังคม ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์ภายในกลุ่ม ทั้งนี้ โดยนักสังคมสงเคราะห์กลุ่ม ใช้กลุ่มประสบการณ์ภายในกลุ่ม ปฏิบัติได้ต่อบทภายในกลุ่มของนักสังคมสงเคราะห์เอง กิจกรรม อื่นๆ เป็นเครื่องมือ เพื่อให้กลุ่มบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ คือ กลุ่ม ได้รับการเปลี่ยนแปลง แก้ไขและพัฒนาในด้านต่างๆ รวมถึงการพัฒนาชุมชนและสังคมในที่สุด

จิราลักษณ์ จงสถิตมัน (2547) วิธีการและกระบวนการปฏิบัติงานกับกลุ่มบุคคล โดยมีองค์ประกอบสำคัญ คือ กลุ่ม หน่วยงานหรือองค์กรที่ให้บริการสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน (หรือพื้นที่ที่กลุ่มดำเนินงาน) กิจกรรม นักสังคมสงเคราะห์และสิ่งแวดล้อมของกลุ่ม และมีนักสังคมสงเคราะห์เป็นผู้ช่วยเหลือ อำนวยความสะดวก ให้บริการ เสริมพลังอำนาจ ส่งเสริมศักยภาพ พิทักษ์สิทธิและช่วยพัฒนากลุ่มให้บรรลุวัตถุประสงค์ต่างๆ คือ พัฒนาสมรรถภาพ บำบัดรักษา ให้การศึกษา พัฒนา ป้องกัน แก้ไขปัญหา ส่งเสริมการมีส่วนร่วม รวมทั้งแก้ไขเปลี่ยนแปลงกลุ่ม ชุมชน สังคมและสิ่งแวดล้อมให้เกื้อกูลและสร้างความยุติธรรมให้แก่ผู้คน โดยที่นักสังคมสงเคราะห์ใช้กลุ่มเป็นบริบท (Context) สำหรับดำเนินงานและใช้กิจกรรมกับตัวนักสังคมสงเคราะห์ เป็นเครื่องมือสำคัญในการดำเนินงานตามขั้นตอนพัฒนาการของกลุ่ม

จากความหมายของสังคมสงเคราะห์กลุ่มที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งหมด ในที่นี้อาจให้คำจำกัดความของสังคมสงเคราะห์กลุ่มได้ว่า สังคมสงเคราะห์กลุ่ม เป็นวิธีการและกระบวนการปฏิบัติงานกับกลุ่มบุคคล ที่ช่วยให้เกิดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่มเพื่อความเจริญทางสติปัญญา อารมณ์และร่างกาย ทำให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ของกลุ่ม รวมทั้งสังคมสงเคราะห์กลุ่ม เป็นวิธีการที่นักสังคมสงเคราะห์กลุ่มทำให้กลุ่มต่างๆ ปฏิบัติหน้าที่ทางสังคมได้อย่างปกติทั้งการมีปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มและในกิจกรรมต่างๆ ในอันที่จะส่งเสริมให้เกิดพัฒนาการของปัจเจกบุคคลและบรรลุถึงวัตถุประสงค์ของบุคคลนั้นๆ

นอกจากนั้น อาจกล่าวได้ว่า สังคมสงเคราะห์กลุ่ม เป็นวิธีการทางสังคมสงเคราะห์ในการช่วยเหลือปัจเจกบุคคลให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ทางสังคมได้อย่างปกติโดยผ่านประสบการณ์และทำให้ปัจเจกบุคคลสามารถจัดการกับปัญหาทั้งระดับบุคคล กลุ่มและชุมชน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ค่านิยมในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์กลุ่ม

ค่านิยม (Values) หมายถึง ความเชื่อหรืออุดมการณ์และหลักจริยธรรม ที่กำหนดให้บุคคล

ประเพณีปฏิบัติ (Northen 1963: 33) ในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์กับกลุ่มก็เช่นเดียวกับงานอื่นๆ คือมีค่าที่กำหนดให้นักสังคมสงเคราะห์ต้องประพฤติปฏิบัติ โดยที่ค่านิยมนี้ก็จะเป็นการผสมผสานระหว่างค่านิยมสังคมสงเคราะห์แบบดั้งเดิม (Traditional Social Work) ซึ่งมีจุดเน้นที่สมาชิกกลุ่มในฐานะปัจเจกชนและกลุ่มโดยรวมกับค่านิยมใหม่ที่ นีล ทอมป์สัน (Neil Thompson) เรียกว่า ค่านิยมแบบปลดปล่อย (Emancipatory Values) ที่ให้ความสำคัญกับประเด็นอำนาจ ความไม่เสมอภาค ความยุติธรรมทางสังคม ฯลฯ และมุมมองบางประการของแนวคิดหลังสมัยใหม่ (Postmodernism)³

การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์กลุ่ม มีความมุ่งเน้นที่ค่านิยมอันสูงสุด (Ultimate values) คือ เชื่อว่า มนุษย์มีโอกาสในการที่จะรู้ได้อย่างแท้จริงถึงศักยภาพของตนเองในอันที่จะดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขทั้งทางกายและจิตใจ

คุณค่าในทางมนุษยธรรมจะเป็นตัวแนะนำให้การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์เป็นไปในทางที่ถูกต้องรวมทั้งจะทำให้ นักสังคมสงเคราะห์รู้จักบทบาทและใช้บทบาทในการทำงานอย่างเต็มที่และยังทำให้ นักสังคมสงเคราะห์เข้าใจความเป็นสมาชิกของกลุ่ม

คุณค่าในทางมนุษยธรรมจะทำให้ประชาชนในสังคมรู้จักรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น

Gisela Konopka ได้กล่าวถึงคุณค่าในทางมนุษยธรรม ซึ่งนักการศึกษาด้านสังคมสงเคราะห์ต้องตระหนักและบูรณาการในการทำงานสังคมสงเคราะห์กลุ่ม ได้แก่ 1) ปัจเจกบุคคลมีคุณค่ามาแต่กำเนิด 2) บุคคลต้องมีความรับผิดชอบต่อเพื่อนมนุษย์ และ 3) บุคคลมีสิทธิขั้นพื้นฐานที่จะได้รับการดูแลด้านสุขภาพจิตอันเนื่องมาจากสภาพทางสังคมและการเมือง ซึ่งต้องได้รับการดูแลอย่างสมบูรณ์

จรรยาบรรณและความเชื่อหรือมาตรฐานการยอมรับบุคคลหรือกลุ่ม คือ

1. การยอมรับในตัวบุคคลและอำนาจในการปกครองตนเองของบุคคล
2. การทำให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม

ค่านิยมที่นักสังคมสงเคราะห์กลุ่มควรยึดถือก็มีดังต่อไปนี้ คือ (ดัดแปลงจาก Konopka 1983: 62-63; Preston – shoot 1987: 23-28 และ Thompson 2000: 116-121)

(1) การยอมรับความแตกต่างหลากหลายของสมาชิกกลุ่มและกลุ่ม การไม่เลือกปฏิบัติต่อสมาชิกกลุ่มหรือกลุ่ม โดยมีสาเหตุมาจากโครงสร้าง (Structure) หรือการจำแนกประเภททางสังคม (Social categorizations) หรืออัตลักษณ์ (Identity) ของสมาชิกของกลุ่ม เช่น อายุ ชนชั้น ความเป็นเพศ ความเชื่อชาติพันธุ์ ความพิการ ฯลฯ รวมทั้งการให้ความสำคัญกับบริบททางประวัติศาสตร์ของ

³ แม้จะมีข้อถกเถียงกันมากเกี่ยวกับแนวคิดหลังสมัยใหม่ แต่ก็ยังมีข้อยุติที่ชัดเจนและมีข้อวิพากษ์แนวคิดนี้อยู่มาก ในที่นี้จึงขอสรุปว่าแนวคิดหลังสมัยใหม่เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นตามหลังแนวคิดก่อนสมัยใหม่และสมัยใหม่ และมีการนำมาใช้ในการสังคมสงเคราะห์ตะวันตก โดยที่ยังไม่มีรูปธรรมในการปฏิบัติงานจริงเท่าใดนัก ส่วนในวงการสังคมสงเคราะห์ไทยก็เพิ่งมีการพูดถึงในระยะเริ่มต้น (ดู กิติพัฒน์ นนทปัทมกุล 2545; ระพีพรรณ คำหอม 2545 และ จิราลักษณ์ จงสถิตมัน 2546) แนวคิดหลังสมัยใหม่วิพากษ์สังคมสงเคราะห์แบบดั้งเดิม หรือสังคมสงเคราะห์กระแสหลักของยุคสมัยใหม่ ซึ่งเกิดขึ้นมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 ต่อเนื่องมาถึงคริสต์ศตวรรษที่ 20 ในหลายประการ เช่น การเห็นว่าสังคมสงเคราะห์แบบดั้งเดิมเน้นหลักเหตุผลและความรู้ที่เป็นวิทยาศาสตร์ ขณะที่นักสังคมสงเคราะห์แนวหลังสมัยใหม่กลับทำหาคำความในจิตวิญญาณและให้ความสำคัญกับความรู้สึกที่มารจากอารมณ์ ความรู้สึก จินตนาการและการหยั่งรู้ของ นักสังคมสงเคราะห์ การเห็นว่าสังคมสงเคราะห์แบบดั้งเดิมมีจุดเน้นที่ปัจเจก ขณะที่สังคมสงเคราะห์แนวหลังสมัยใหม่กลับมองความเป็นจริงในสังคมว่ามีความแตกต่างหลากหลาย การเห็นว่าสังคมสงเคราะห์แบบดั้งเดิมมองความเป็นจริงในสังคมแบบคู่ตรงข้ามหรือคู่ขัดแย้งและมองอัตลักษณ์แบบคงที่ตายตัว ขณะที่สังคมสงเคราะห์แนวหลังสมัยใหม่กลับเห็นว่าความจริงในสังคมมีความสลับซับซ้อนที่ไม่อาจมองง่าย ๆ ว่าเป็นคู่ตรงข้ามได้ และการเปิดพื้นที่ให้กับการเมืองเรื่องอัตลักษณ์ (Identity Politics) ของผู้ใช้บริการ การให้ความสำคัญกับวาทกรรมทางสังคมสงเคราะห์ การถอดรื้อวาทกรรม สร้างวาทกรรมใหม่ แต่ก็ยังอ้างคุณค่าสากล เช่น ความยุติธรรมทางสังคม สิทธิมนุษยชนไว้ แม้ว่าแนวคิดหลังสมัยใหม่จะไม่เห็นด้วยกับทฤษฎีแบบทวิ ความจริงเดียวหรือวาทกรรมเดียวที่เป็นสากลก็ตาม หรือการคำนึงถึงความเสมอภาคเชิงอำนาจระหว่างนักสังคมสงเคราะห์กับผู้ใช้บริการ ซึ่งมีคตินิยมของสังคมสงเคราะห์แบบดั้งเดิม ที่ให้ความสำคัญกับความเป็นวิชาชีพของนักสังคมสงเคราะห์ เป็นต้น (ดูรายละเอียดใน จิราลักษณ์ จงสถิตมัน 2547: 51-53)

กลุ่ม/ชุมชนหรือท้องถิ่น

(2) การถือว่าสมาชิกกลุ่มมีสิทธิและเสรีภาพที่มีส่วนร่วมในการขบคิด การแสดงความคิดเห็น การมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มในทุกขั้นตอนของการดำเนินงานของกลุ่ม เริ่มตั้งแต่การ กำหนดวัตถุประสงค์ของกลุ่ม ไปจนถึงการประเมินผลการดำเนินงานของกลุ่ม โดยที่นักสังคม สงเคราะห์จะต้องตระหนักถึงสิทธิเสรีภาพอันนี้และถือว่ากระบวนการที่ยากที่สุดในงานสังคม สงเคราะห์กลุ่ม ก็คือการส่งเสริมให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและทักษะที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของนัก สังคมสงเคราะห์ ก็คือการช่วยส่งเสริมให้สมาชิกที่มีความสามารถที่แตกต่างกัน ได้มีสิทธิมีส่วนที่จะ ตัดสินใจ โดยมีทางเลือกอันหลากหลายในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับกลุ่ม

(3) การตระหนักและยอมรับว่าสมาชิกกลุ่มมีศักยภาพ มีอำนาจที่จะกำหนดทิศทาง ความ เป็นไปของตัวเองในการแสวงหากระบวนการเรียนรู้ที่จะกระทำหรือเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ ด้วย ตัวเองได้ซึ่งถือเสมือนการเสริมอำนาจ (Empowerment) ให้แก่กลุ่ม ดังนั้น สมาชิกจึงควรได้รับ โอกาสที่จะประเมินปัญหาความจำเป็นของตัวเอง แล้วแสวงหาหนทางที่จะตอบสนองความจำเป็น/ แก้ไขปัญหาดังกล่าว รวมทั้งการเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่ม ที่จะทำกิจกรรม ต่างๆ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ แล้วนำประสบการณ์จากการเรียนรู้ไปใช้ในโลกลงความเป็นจริงต่อไป หลังสิ้นสุดกลุ่มแล้ว

(4) การที่กลุ่มและนักสังคมสงเคราะห์จะให้ความสำคัญกับทักษะ ประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถและทรัพยากรของสมาชิกกลุ่ม และการที่กลุ่มกับนักสังคมสงเคราะห์จะทำงานร่วมกัน ในลักษณะที่ต่างก็เป็นหุ้นส่วนของกันและกัน (Partnership) โดยถือว่าสมาชิกกลุ่มสามารถนำปัจจัย ทั้งหลายเหล่านี้มาช่วยสนับสนุนให้กลุ่มได้เรียนรู้ แลกเปลี่ยนและนำมาใช้ทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกันได้ ไม่เช่นนั้นก็จะเป็นการเก็บกด ปิดกั้นความรู้ของสมาชิกกลุ่ม โดยประสบการณ์ชีวิต (Lived experience) อันทรงคุณค่า และการแสดงอัตลักษณ์ของสมาชิกกลุ่ม ทั้งยังจะทำให้สมาชิกกลุ่ม กลายเป็น “ผู้รับ” เพียงอย่างเดียวเท่านั้นด้วย

(5) การดำเนินของกลุ่ม ไม่ควรจำกัดแต่เฉพาะการเปลี่ยนแปลงที่ตัวสมาชิก ซึ่งหมายถึง การ แก้ไขปัญหาของสมาชิกและการพัฒนาสมาชิกในด้านต่างๆ รวมทั้งการแก้ไขปัญหาของกลุ่มและการ พัฒนากลุ่มเท่านั้น ถ้าหากเป็นไปได้ ก็ควรก้าวเลยไปถึงการเปลี่ยนแปลงที่ระดับชุมชนและสังคม โดยรวมด้วย เพื่อที่จะสร้างความเสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคม ที่คนกลุ่มต่างๆ มีสิทธิ โอกาส และอำนาจที่ไม่แตกต่างกันเท่าใดนัก

(6) การที่นักสังคมสงเคราะห์กลุ่มจะพิจารณาปัญหาที่เกี่ยวกับสมาชิกและกลุ่มว่ามีสาเหตุมา จากโครงสร้างมาจากหลายระดับ นับตั้งแต่ระดับบุคคลคือสมาชิกแต่ละคนในกลุ่ม ระดับระหว่าง บุคคลหรือกลุ่มและระดับโครงสร้างของชุมชนและสังคม ซึ่งระบบเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เกี่ยวเนื่อง สัมพันธ์กันและมีผลกระทบต่อกันทั้งสิ้น เพื่อที่การดำเนินงานของนักสังคมสงเคราะห์จะไม่เป็นการ ส่งเสริมสภาพสังคมอันไม่เสมอภาคที่เป็นอยู่ในปัจจุบันให้ผลิตซ้ำหรือดำรงอยู่ต่อไป แต่จะมุ่งสู่การ เปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้น มีความยุติธรรมมากขึ้น

(7) ในเรื่องของอำนาจ นักสังคมสงเคราะห์ควรตระหนักอยู่เสมอว่าในการปฏิบัติงานสังคม สงเคราะห์กับกลุ่ม ตนเองควรจะมีเสมอภาคเชิงอำนาจ (Egalitarian Practice) กับสมาชิกกลุ่ม ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ อันหมายถึงการไม่ใช้อำนาจหน้าที่เกินขอบเขต การใช้อำนาจเพื่ออำนาจ

ประโยชน์สุขให้แก่ผู้ใช้บริการ การถือว่าอำนาจหน้าที่ของตนเองมาจากความรู้และทักษะในฐานะนักวิชาชีพและการดำรงตนเป็นแบบอย่างให้แก่สมาชิกกลุ่มมากกว่าจะมาจากตำแหน่งหน้าที่ หรือการได้รับมอบอำนาจจากองค์กร และถ้าหากเกิดข้อขัดแย้งขึ้นว่านักสังคมสงเคราะห์ควรจะรับผิดชอบ (Accountable) ต่อผู้ใดแล้ว นักสังคมสงเคราะห์เองก็ต้องยืนหยัดอยู่เคียงข้างสมาชิกกลุ่มที่เป็นผู้ใช้บริการเสมอ

(8) การเป็นผู้เชี่ยวชาญของนักสังคมสงเคราะห์กลุ่ม ไม่ควรจะหมายความว่าเฉพาะการเป็นผู้เข้าใจความต้องการของสมาชิกกลุ่ม เข้าใจสมาชิกกลุ่มและพลวัตของกลุ่มเท่านั้น แต่ควรจะหมายรวมถึงความสามารถที่จะเป็นแหล่งทรัพยากร หรือเป็นสื่อกลางที่จะช่วยให้กลุ่มได้เข้าถึงทรัพยากร ได้แลกเปลี่ยนและพัฒนาความรู้หรือทักษะที่มีอยู่ เข้าใจปัญหาของตนเองและร่วมกันหาวิธีการแก้ไขทั้งในส่วนของสมาชิกแต่ละคนและในส่วนของกลุ่มโดยรวม ทั้งยังอาจก้าวเลยไปถึงการแก้ไขปัญหาในระดับชุมชนหรือสังคมด้วย

4. ปรัชญาและความเชื่อของสังคมสงเคราะห์กลุ่ม

นักสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน เชื่อว่ากลุ่มเป็นพื้นฐานในการดำรงอยู่ของชีวิตมนุษย์และกลุ่มก็มีอำนาจในการเปลี่ยนแปลงทั้งสมาชิกกลุ่มและสภาพแวดล้อมของกลุ่ม ในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์กับกลุ่มจึงจำต้องอาศัยปรัชญา ความเชื่อของสังคมสงเคราะห์ทั้งแนวคิดสมัยใหม่กับหลังสมัยใหม่ ผสมผสานกับปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มดังต่อไปนี้ (อาศัยเค้าโครงความคิดบางส่วนจาก Douglas 1976: 28-29 และ Hartford 1980: 741)

(1) ธรรมชาติของแต่ละกลุ่มก็คือการมีอัตลักษณ์เฉพาะ ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มอื่น เช่นเดียวกับธรรมชาติของปัจเจกชนหรือชุมชนและอัตลักษณ์ก็ไม่ได้คงที่ตายตัว แต่สามารถปรับเปลี่ยนไปได้ตามบริบทหรือเงื่อนไขต่างๆ

(2) สมาชิกกลุ่มมีความแตกต่างหลากหลาย มีศักดิ์ศรี เกียรติภูมิและคุณค่าทัดเทียมกัน ไม่ว่าจะประกอบด้วยสมาชิกที่มีชาติกำเนิดใด มีอายุเท่าใด มีความเป็นเพศ (Gender) ใด คือ ชาย หญิง หรือเพศที่สาม มาจากชนชั้น ฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม ศาสนา วัฒนธรรม อัตลักษณ์ทางเพศ ความพิการ/ไม่พิการ ฯลฯ อย่างไรก็ดีตาม

(3) สมาชิกกลุ่มควรมีความรับผิดชอบต่อเพื่อนสมาชิกในกลุ่ม/ ผู้อยู่ร่วมสังคมเดียวกันและต่อสวัสดิการของสังคมที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่

(4) กลุ่มมีศักยภาพ มีสิทธิทางสังคม (Social Rights) ในฐานะของพลเมืองที่จะไม่ถูกกีดกัน เบียดขับออกไปจากสังคมและมีโอกาสที่จะได้รับการพัฒนาศักยภาพ มีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่ม รวมทั้งกิจกรรมในสังคม วัฒนธรรมของชุมชนตามหลักการสังคมประชาธิปไตย ตลอดจนการเป็นเจ้าของการเข้าถึง ใช้ประโยชน์และทะนุบำรุงรักษาทรัพยากรของชุมชนและสังคมร่วมกัน

(5) ประสบการณ์ของกลุ่มเป็นสิ่งสากลที่สามารถรวบรวม กลั่นกรอง เลือกรวมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้และเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำรงอยู่ชีวิตของมนุษย์ โดยเฉพาะกลุ่มธรรมชาติซึ่งมีจิตวิญญาณเป็นกลุ่มดั้งเดิมและเป็นรากเหง้าทางวัฒนธรรมของคนในชุมชน แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ควรจะละเลยความสำคัญของกลุ่มจัดตั้งที่เป็นลักษณะของสังคมสมัยใหม่

(6) กลุ่มมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาสมาชิกแต่ละคน ไม่ว่าจะเป็นด้านระบบความคิด พฤติกรรม ศักยภาพ จิตใจ จิตวิญญาณ ฯลฯ

(7) การดำเนินงานของกลุ่มเองก็ดี การปฏิบัติงานกับกลุ่มของนักสังคมสงเคราะห์ก็ดี ควรจะเป็นไปเพื่อลดความไม่เสมอภาคและความอยุติธรรมต่างๆ ในระดับโครงสร้างลง เช่นในเรื่องของการเพิ่มสิทธิ โอกาส การลดความเหลื่อมล้ำ ลดความอยุติธรรมทางเพศ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจ ฯลฯ โดยการที่นักสังคมสงเคราะห์จะต้องตระหนักในความเสมอภาคเชิงอำนาจของตนเองกับสมาชิกกลุ่มอยู่เสมอ

(8) กลุ่มเปรียบเสมือนเวทีของการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ ของสมาชิกกลุ่ม เพื่อที่จะนำไปปรับใช้ในชีวิตจริงและเป็นพื้นที่ที่สมาชิกกลุ่มจะใช้เพื่อการต่อสู้ ช่วงชิงการนำในการให้คำนิยามหรือการสร้างความหมายของสิ่งต่างๆ ที่กลุ่มจะใช้เพื่อการแสดงอัตลักษณ์ แสดงจุดยืนของตน

(9) ปัญหา/ สถานการณ์/ เงื่อนไขต่างๆ ของสมาชิกกลุ่มและกลุ่มจะมีใช้สิ่งที่เกิดขึ้นอย่างโดดๆ แต่จะโยงใยสัมพันธ์กับสาเหตุในระดับโครงสร้างเสมอ เริ่มตั้งแต่ระดับสมาชิกกลุ่มแต่ละคน ระดับครอบครัว ระดับกลุ่ม ระดับชุมชน ไปจนถึงระดับสังคม

(10) โครงสร้างต่างๆ และสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อกัน ในทางกลับกัน กลุ่มก็มีอิทธิพลต่อโครงสร้างและสิ่งแวดล้อมดังกล่าว ซึ่งนำไปสู่ความเชื่อที่ว่า กลุ่มสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงโครงสร้างที่อยู่เหนือสิ่งแวดล้อมรอบๆ กลุ่มได้

5. ลักษณะของสังคมสงเคราะห์กลุ่ม

1. กลุ่มต้องปฏิบัติการด้วยตัวของกลุ่มเอง
2. สังคมสงเคราะห์กลุ่มอยู่บนพื้นฐานของปรัชญามนุษยธรรม
3. ต้องให้แรงบันดาลใจในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
4. ต้องให้ทักษะและให้ข้อมูลให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้แก่สมาชิก
5. พัฒนาบุคลิกภาพมนุษย์

1. กลุ่มต้องปฏิบัติการด้วยตัวของกลุ่มเอง

การพัฒนาความเปลี่ยนแปลงของปัจเจกบุคคลและการเจริญเติบโตทางบุคลิกภาพต้องเกิดขึ้นด้วยความช่วยเหลือของนักสังคมสงเคราะห์ กลุ่มต้องดำเนินการและก้าวออกไปข้างหน้าบนพื้นฐานคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์โดยความช่วยเหลือของนักสังคมสงเคราะห์

2. สังคมสงเคราะห์กลุ่มอยู่บนพื้นฐานของปรัชญามนุษยธรรม

กลุ่มจะต้องได้รับแรงบันดาลใจจากความสุข ความสบายและความสำเร็จของสมาชิกกลุ่มในชุมชน และกลุ่มต้องมีความเป็นเจ้าของและต้องมีปรัชญากลุ่มในการทำงาน

3. ต้องให้แรงบันดาลใจในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

สมาชิกกลุ่มต้องได้รับแรงบันดาลใจในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพราะว่าทุกคนต้องอยู่ร่วมกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ปัญหาและอารมณ์ความรู้สึกแก่กันและกัน ดังนั้นกลุ่มจึงต้องช่วยเหลือปัจเจกบุคคลเมื่อเขามีปัญหา

4. ต้องให้ทักษะและให้ข้อมูลให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้แก่สมาชิก

หลังจากได้รับข้อมูลของกลุ่มจากนักสังคมสงเคราะห์แล้ว สมาชิกกลุ่มก็จะมีทักษะและมีข้อมูลมากขึ้น ด้วยความมีสามัญสำนึกในความเป็นเจ้าของและการได้รับการช่วยเหลืออย่างจริงจังแล้ว สมาชิกจะสามารถแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน โดยสมาชิกจะได้รับข้อมูลเกี่ยวกับศาสตร์ต่างๆ แหล่งทรัพยากรและเทคนิคต่างๆ

5. พัฒนบุคลิกภาพมนุษย์

หลังจากที่รวมกลุ่มกันแล้วและทุกคนเป็นเครือข่ายกันแล้ว นักสังคมสงเคราะห์และสหวิชาชีพทั้งหลายก็จะดำเนินการพัฒนาบุคลิกภาพของสมาชิกในกลุ่ม

ลักษณะของสังคมสงเคราะห์กลุ่มตามนิยามของ H.B.Trecker

1. สังคมสงเคราะห์กลุ่มเป็นวิธีการ
2. บัณฑิตบุคคลต้องได้รับการช่วยเหลือผ่านกระบวนการกลุ่มในสหวิชาชีพต่างๆ ทางสังคม
3. นักสังคมสงเคราะห์มีบทบาท คือ ต้องเป็นผู้นำให้เกิดกระบวนการปฏิสัมพันธ์
4. จุดประสงค์ของสังคมสงเคราะห์กลุ่มคือทำให้เกิดประสบการณ์ ทำให้เกิดโอกาสในการพัฒนา

6. วัตถุประสงค์ของสังคมสงเคราะห์กลุ่ม

การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์กลุ่ม มีวัตถุประสงค์ที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายระดับ ตั้งแต่ระดับสมาชิกแต่ละคนในกลุ่ม กลุ่มโดยรวม ไปจนถึงสภาพแวดล้อมของกลุ่ม ชุมชน และสังคม กลุ่มแต่กลุ่มจึงอาจกำหนดวัตถุประสงค์ของตนเองไว้เพียงอย่างเดียวหรือหลายอย่างก็ได้ ในขณะเดียวกัน การให้บริการของนักสังคมสงเคราะห์ก็อาจจะเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์เพียงประการเดียว หรือหลายประการที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ก็ได้เช่นกัน

วัตถุประสงค์ที่สำคัญของสังคมสงเคราะห์กลุ่มมีดังนี้ (จากเค้าโครงความคิดของ Hartford 1980: 66-67; Preston-Shoot 1987: 19-22; Ferguson 1963: 533 และ Brown 1992: 12)

(1) เพื่อการแก้ไข บำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพ (Correction, Remedy, and Rehabilitation) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงแก้ไขระบบคิด พฤติกรรมของกลุ่มที่สมาชิกมีปัญหา พฤติกรรมหรือกระทำความผิดตามกฎหมาย เพื่อให้มีพฤติกรรมที่สังคมยอมรับ การบำบัดกลุ่มผู้ป่วยทางอารมณ์และจิตใจ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้เช่นบุคคลทั่วไป รวมทั้งฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกาย ทางการศึกษา การอาชีพและสังคม แก่กลุ่มผู้ที่บกพร่องหรือพิการทางร่างกายหรือจิตใจ เพื่อให้สภาพร่างกายและจิตใจกลับคืนสู่สภาพเดิมหรือใกล้เคียงสภาพเดิมมากที่สุด และสามารถทำหน้าที่ทางสังคมของตนเองได้ต่อไปหรืออย่างน้อยก็สามารถช่วยตนเองโดยเป็นภาระของสังคมน้อยที่สุด

ตัวอย่างของงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มชนตามวัตถุประสงค์ข้อแรกนี้ก็เช่น งานกลุ่มสำหรับเด็กที่มีปัญหาทางความประพฤติในสถานสงเคราะห์เด็กหรือสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน งานกลุ่มเพื่อแก้ไขพฤติกรรมของผู้ต้องขังในเรือนจำหรือทัณฑสถาน งานกลุ่มบำบัดหรือนันทนาการในโรงพยาบาลจิตเวช งานกลุ่มสำหรับผู้ป่วยและญาติในโรงพยาบาลฝ่ายกาย งานกลุ่มสำหรับเด็กที่ต้องเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลเป็นเวลานาน งานกลุ่มสำหรับผู้หญิงและเด็กที่ประสบภาวะวิกฤติในชีวิต งานกลุ่มสำหรับผู้บกพร่องหรือพิการในศูนย์ฝึกอาชีพ สถานสงเคราะห์สำหรับผู้พิการ โรงเรียนการศึกษาพิเศษสำหรับเด็กพิการ เป็นต้น

(2) เพื่อการป้องกัน (Prevention) ได้แก่ การจัดกิจกรรมสังคมสงเคราะห์กลุ่มอย่างสร้างสรรค์เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดสภาพแวดล้อมของกลุ่มเสื่อมถอยลงจากเดิมหรือช่วยสร้างทางเลือกใหม่ในชีวิตให้แก่สมาชิกกลุ่ม เพื่อป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้น รวมทั้งช่วยให้มีการค้นพบปัญหาตั้งแต่เนิ่นๆ เพื่อการแก้ไขที่มีประสิทธิภาพต่อไป ตลอดจนช่วยปลูกฝังค่านิยมที่ส่งเสริมให้เกิดความยุติธรรมในสังคม ตัวอย่างเช่น การจัดกิจกรรมกลุ่มสำหรับเยาวชนในสถานศึกษา ศูนย์เยาวชน ค่ายพักแรมต่างๆ เพื่อป้องกันปัญหา พัฒนาศักยภาพของเยาวชนและส่งเสริมให้ใช้เวลาว่างไปในทางสร้างสรรค์ การให้

ความรู้ด้านการป้องกันความพิการแก่กลุ่มประชากรต่างๆ ในชุมชน เพื่อป้องกันปัญหาความพิการ การให้ความรู้ด้านอนามัยเจริญพันธุ์ (Reproductive Health) แก่กลุ่มคู่สมรสก่อนและหลังการแต่งงาน เพื่อป้องกันปัญหาครอบครัวและปัญหาบุตรที่จะติดตามมา เช่น การเอารัดเอาเปรียบทางเพศ การติดเชื้อเอชไอวี หรือการเป็นโรคทางพันธุกรรมของบุตร หรือการปลูกฝังค่านิยมความเสมอภาคระหว่างชายหญิงให้แก่กลุ่มเด็กชายหญิง เพื่อป้องกันปัญหาการเอารัดเอาเปรียบและปัญหาโรคเอดส์ที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต หรือการให้การศึกษากลุ่มผู้สูงอายุก่อนออกจากงาน เพื่อให้ใช้ชีวิตในวัยสูงอายุอย่างเตรียมพร้อมและมีความสุข เป็นต้น

(3) เพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสมาชิกกลุ่ม (Problem-Solving and development) หมายถึง การใช้กลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาร่วมกันของสมาชิกและพัฒนาสมาชิกให้มีทักษะ มีความเจริญงอกงามในด้านต่างๆ ตัวอย่างเช่น กลุ่มคู่สมรส หรือบิดามารดา ผู้ปกครอง ที่มาพบปะพูดคุยถึงปัญหาต่างๆ เช่น ปัญหาในครอบครัว ปัญหาการเลี้ยงดูเด็ก ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาระหว่างบ้านกับโรงเรียน และเด็ก ฯลฯ และจัดกิจกรรมเพื่อหาทางออกร่วมกัน หรือกลุ่มพ่อแม่บุญธรรม พ่อแม่อุปการะที่มาพูดคุยเรื่องการเลี้ยงดูเด็กและการปรับตัวให้เข้ากับเด็ก หรือกลุ่มเด็กในสถานสงเคราะห์ที่มาาร่วมกัน ทำกิจกรรมนันทนาการ และส่งเสริมส่งเสริมพัฒนาการของตนเอง หรือในกลุ่มเด็กเร่ร่อนก็อาจจะมารวมตัวกันเพื่อเสริมทักษะทางด้านสังคม (เช่น การใช้ชีวิต การศึกษานอกระบบ การหางานทำ การป้องกันโรคเอดส์ การมีเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัย ฯลฯ) ก็ได้ หรือในกลุ่มผู้สูงอายุก็อาจจะมาฟังการบรรยายเรื่องสุขภาพและร่วมกิจกรรมออกกำลังกาย/กายภาพบำบัดเพื่อดูแลรักษาสุขภาพของตนเอง เป็นต้น

(4) เพื่อการมีส่วนร่วมในกลุ่ม ชุมชนและสังคม (Social Participation) สมาชิกกลุ่มควรจะถือเป็นภาระหน้าที่ที่จะต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบชีวิตกลุ่มและการทำกิจกรรมของกลุ่มในทุกระดับ ตั้งแต่การคิด การตัดสินใจ วางแผนดำเนินงานและการประเมินผลงานของกลุ่มร่วมกัน รวมทั้งร่วมกันรับผิดชอบต่อสังคมในฐานะที่ตนเองต่างก็เป็นสมาชิกของสังคม ตามปรัชญาและความเชื่อของสังคม สงเคราะห์กลุ่มที่ว่าสมาชิกกลุ่มมีสิทธิ หน้าที่ เกียรติภูมิและมีความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น ตัวอย่างเช่น งานกลุ่มเพื่อที่จะพัฒนาองค์กรชาวบ้านทั้งเขตชนบทและเมืองให้มีศักยภาพ มีอำนาจ ต่อรองกับสังคมภายนอกสามารถจัดการกับปัญหาในชุมชนของตนเอง มีจิตสำนึกในการต่อสู้กับความไม่เป็นธรรมที่ชุมชนเผชิญอยู่รวมทั้งสามารถทำนุบำรุงรักษา ดูแลและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในชุมชนได้ หรืองานกลุ่มในสถาบันการศึกษา ซึ่งนักเรียนนักศึกษาอาจจะช่วยกันรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมและสภาพความเป็นอยู่ที่ตีร่วมกัน เป็นต้น

(5) เพื่อดำเนินงานกับการที่ผู้คนถูกเบียดเบียนขับออกไปจากสังคม (Intervention against Social Exclusion) วัตถุประสงค์ประการหนึ่งของสังคมสงเคราะห์กลุ่มที่อาจจะดูเป็นอุดมคติ แต่ก็เป็นสิ่งจำเป็นในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ นั่นก็คือการลด/ต่อต้านการเบียดขับผู้คนออกไปจากสังคม ซึ่งแนวคิดหลังสมัยใหม่ในทัศนะของมิเชล ฟูโก (Michel Foucault)⁴ เห็นว่ากระบวนการกีดกันผู้คนออกไปจากสังคมแล้วผลักไสให้ไปมีสถานะชายขอบ (Exclusion and Marginalization) นั้นเป็นการเก็บกด/ปิดกั้นความจริงอย่างหนึ่งในสังคม เพราะไม่มีเพียงแต่กีดกันคนจำนวนมากออกไป

⁴ มิเชล ฟูโก เป็นนักคิดคนสำคัญของกลุ่มหลังโครงสร้างนิยม (Post structuralism) ซึ่งมีส่วนอย่างสำคัญในการก่อตัวของแนวคิดหลังสมัยใหม่ และทั้งแนวคิดหลังโครงสร้างนิยมกับแนวคิดหลังสมัยใหม่ก็ยากที่จะแยกออกจากกันได้อย่างชัดเจน (จันทน์ เจริญศรี 2544: 3)

และทำให้คนจำนวนน้อยเท่านั้นที่สามารถเข้าถึงความจริงบางอย่าง เช่น วาทกรรม⁵ ของนักวิชาชีพ หากยังได้สร้างระบอบอันเข้มงวดที่จะเป็นเกณฑ์ตัดสินว่าสิ่งหนึ่งสิ่งใดเป็นความจริงหรือไม่ขึ้นมาอีกด้วย (Healy 2000: 41)

ทั้งนี้สิ่งที่กีดกันผู้คนออกไปจากสังคม ก็เช่น ปัจจัยด้านความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกลุ่มต่างๆ ที่ไม่เสมอภาคกันที่มีพัฒนาการมายาวนานในประวัติศาสตร์ ภายใต้สิ่งแวดล้อมต่างๆ กัน (เช่นระหว่างคนกลุ่มใหญ่ในสังคมกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ) ไปจนถึงอำนาจทางการเมือง ทางสังคม วัฒนธรรม (Ife 1998: 197,228) รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างความรู้กับอำนาจ ดังที่ฟูโกได้เคยกล่าวไว้ว่า การสร้างความรู้ไม่อาจจะแยกออกจากโครงสร้างอำนาจได้เลย เพราะผู้มีอำนาจมักจะเป็นผู้กำหนดสิ่งใดเป็นความจริงหรือไม่เสมอ (Den Bergh 1998: xxiii) ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้คนบางกลุ่ม เช่น คนยากจนกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ คนพิการ กลุ่มเพศที่สาม ผู้หญิง ฯลฯ ต้องถูกผลักไสออกไปให้มีสถานะชายขอบ มิได้ถูกรวมให้ร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคม (Social Inclusion) ทั้งยังทำให้ความรู้ประสบการณ์ชีวิต ภูมิปัญญาหรือ “เสียง” ของคนเหล่านี้ด้อยค่ากว่าของผู้เชี่ยวชาญหรือนักวิชาชีพด้วย (Healy 2000: 23)

ในการต่อต้าน/ลดการกีดกันผู้คนออกไปจากสังคมของงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน ซึ่งเกิดขึ้นภายในบริบทของกลุ่มนี้ จะต้องทำให้สมาชิกกลุ่มรู้สึกว่าการมีพลังอำนาจในการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ของผู้เป็นสมาชิก จากนั้นปัญหาของสมาชิกแต่ละคนก็จะกลายมาเป็นปัญหาาร่วมกันของกลุ่ม จะทำให้เกิดการวิเคราะห์ปัญหาในระดับโครงสร้างและจะเกิดการแก้ไขปัญหาร่วมกันขึ้น ซึ่งมีความหมายว่าในการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นนี้ ปัญหาส่วนตัวกับประเด็นสาธารณะก็จะเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก (Ward 1998: 157)

อนึ่ง การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์เพื่อต่อต้าน/ลดการที่ผู้คนถูกเปียดขับออกไปจากสังคมในสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ จะเรียกว่าสังคมสงเคราะห์กลุ่มแบบต่อต้านการกดขี่ครอบงำ (Anti-oppressive Group work) (Ward: 157) โดยมีการดำเนินงานที่สำคัญคือการเสริมพลังอำนาจให้แก่สมาชิกกลุ่มการปฏิบัติงานที่นักสังคมสงเคราะห์เป็นหุ้นส่วนกับสมาชิกกลุ่มและมีการแทรกแซงกลุ่มน้อยที่สุด อีกทั้งยังระมัดระวังไม่ให้มีการใช้อำนาจไปกดขี่สมาชิกกลุ่ม เช่น การทำสิ่งต่างๆ ให้แก่กลุ่มโดยไม่ได้ให้สมาชิกมีส่วนร่วมใดๆ เลย (Payne 1997: 259-261)

สังคมสงเคราะห์กลุ่มที่มีวัตถุประสงค์เพื่อต่อต้าน/ลดการเปียดขับผู้คนออกไปจากสังคมนี้สามารถนำไปใช้กับกลุ่มคนหลายประเภทและมีได้หลากหลายรูปแบบ เช่น การรวมกลุ่มผู้หญิงที่ประสบปัญหาความรุนแรงในครอบครัว (ผู้หญิงกลุ่มนี้มักจะถูกสังคมมองว่ามีพฤติกรรมยั่วโยโสเสสสามีจนเป็นเหตุให้สามีต้องกระทำความรุนแรง ส่วนผู้หญิงเองก็อาจรู้สึกอับอาย จากบาดแผลของการถูกทารุณกรรมหรือเกิดความรู้สึกผิดที่ไม่อาจประคับประคองชีวิตสมรสไว้ได้ เป็นต้น) เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์รับฟังปัญหาและแนวทางแก้ไขของแต่ละคน พร้อมกันนั้น นักสังคมสงเคราะห์ก็อาจจะช่วยเสริมพลังอำนาจให้ผู้หญิงดังกล่าวสามารถโยยปัญหาของตน เข้ากับระบบสังคมชายเป็นใหญ่

⁵ วาทกรรม หรือ Discourse หมายถึง การผลิตความหมายเกี่ยวกับความจริงในเรื่องต่างๆ ซึ่งหมายรวมถึงการผลิตชุดของความรู้ กฎเกณฑ์และข้อปฏิบัติทางสังคม การมีสถาบันทางสังคม และการสร้างปฏิบัติการทางวาทกรรม (Discursive Practices) ที่ต่อเนื่องมาจากความรู้นั้น (อภิญา เพื่อฟูสก 2546: 51) ซึ่งหมายถึงการที่วาทกรรมนั้นๆ มีหน้าที่หรือบทบาทอย่างไรในสังคม (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร 2542: 14) เช่น วาทกรรมที่ว่าสังคมสงเคราะห์เป็นวิชาชีพหนึ่งที่ทำเนืองงานกับบุคคล กลุ่ม ชุมชน ทั้งที่ประสบและไม่ประสบปัญหาความเดือดร้อน ให้ช่วยเหลือตนเองและสังคมได้ ก็ทำให้นักสังคมสงเคราะห์ต้องยึดถือค่านิยมทางสังคมสงเคราะห์ชุดหนึ่ง และมีการให้บริการสังคมสงเคราะห์ที่สอดคล้องกับวาทกรรมนี้

และความยุติธรรมทางเพศในสังคม ขณะที่นักวิชาชีพอื่นๆ ก็จะมีบทบาทพร้อมด้วย เช่น นักกฎหมายก็อาจจะให้ความรู้เกี่ยวกับแง่มุมทางกฎหมาย เพื่อที่ในที่สุดสมาชิกกลุ่มจะารู้สึกว่าตนเองอยู่ชายขอบของสังคมและแตกต่างจากผู้หญิงทั่วไปอีกต่อไป เป็นต้น

(6) เพื่อการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคม (Social Change) ให้มีความเสมอภาค ความเป็นธรรมมากขึ้น โดยการดำเนินงานกลุ่มในรูปแบบต่างๆ กัน เพื่อปรับเปลี่ยนสถาบัน/โครงสร้างของสังคมเสียใหม่ ตัวอย่างเช่น กลุ่มอาจจะร่วมกันศึกษาและทำความเข้าใจกับสภาพการณ์หรือเงื่อนไขทางสังคมที่ธำรงไว้ซึ่งความไม่เสมอภาคทางเพศระหว่างชายกับหญิง อาทิ ภาระงานบ้านที่มักจะถูกอยู่กับผู้หญิงหรือค่านิยมการเอาใจเอาเปรียบของผู้ชายที่มีต่อผู้หญิงผ่านสื่อต่างๆ ซึ่งมักจะทำให้ผู้หญิงเป็นวัตถุทางเพศหรือเป็นสาเหตุของปัญหา ดังภาพลักษณ์ที่สังคมมีต่อผู้หญิงที่เป็นแม่ว่าใจยักษ์ใจมาร ทอดทิ้งลูกเพราะตั้งครรภ์โดยไม่พร้อม ทั้งที่ฝ่ายชายผู้เป็นพ่อควรจะต้องมีส่วนรับผิดชอบด้วย หรือภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่ถูกข่มขืนซึ่งมักจะถูกสังคมมองว่าแต่งตัวยั่วยวนหรือไปเดินในที่เปลี่ยว โดยละเลยข้อเท็จจริงที่ว่าชายผู้ข่มขืนเป็นผู้ที่ไม่อาจควบคุมแรงขับทางเพศของตนเองได้และต้องการแสดงอำนาจของตนว่าเหนือกว่าผู้หญิง เป็นต้น แล้วช่วยกันเรียกร้องต่อสังคมและสื่อมวลชนให้มองปัญหาในทัศนะที่จะเอื้อต่อความเท่าเทียมทางเพศ หรือไม่กลุ่มก็อาจจะประสานกับกลุ่มและองค์กรต่างๆ ที่เป็นเครือข่ายร่วมรณรงค์เพื่อเปลี่ยนแปลงความคิดดังกล่าวในระดับครอบครัวและระดับสถาบันการศึกษา รวมทั้งทำความเข้าใจต่อสังคมในเรื่องนี้ เป็นต้น

ตัวอย่างอื่นๆ ของกลุ่มที่ดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ข้อสุดท้ายนี้ ก็เช่นกลุ่มผู้หญิงที่รณรงค์แก้ไขความไม่เป็นธรรมทางเพศ กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนหรือกลุ่มนักการเมืองที่พิทักษ์สิทธิของกลุ่มผู้ด้อยสิทธิหรือไร้สิทธิและโอกาส กลุ่มผู้ใช้แรงงานที่ต่อสู้เรื่องสิทธิของตนในด้านสวัสดิการแรงงาน กลุ่มประชาชนที่คัดค้านการสร้างเขื่อน หรือโครงการใหญ่ๆ ของรัฐบาลที่มีผลกระทบต่อคนในชุมชน กลุ่มและองค์กรชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชนที่ผลักดันกฎหมายด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

วัตถุประสงค์ของสังคมสงเคราะห์กลุ่ม

1. เพื่ออบรมให้ปัจเจกบุคคลดำเนินชีวิตและทำงานร่วมกับคนอื่นและร่วมกิจกรรมต่างๆ ในกิจกรรมกลุ่มได้เพื่อพัฒนาสติปัญญา อารมณ์และจิตใจ
2. เพื่อดำเนินชีวิตอยู่อย่างมีความสุขในกลุ่มและครอบครัว รวมทั้งปัจเจกบุคคลจะได้รับการอบรมให้รู้จักการทำงานร่วมกันกับคนอื่นและเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ กับคนอื่น ๆ ได้อย่างดี
3. เพื่อพัฒนาบุคลิกภาพและพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลด้วยการใช้ความแตกต่างในกระบวนการกลุ่ม
4. เพื่อเตรียมปัจเจกบุคคลให้เรียนรู้การมีความรับผิดชอบในการทำงานแบบประชาธิปไตย
5. เพื่อให้โอกาสกับบุคคลผู้มีศักยภาพ ในการเป็นผู้นำ
6. เพื่อให้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์สูงสุด
7. เพื่อเรียนรู้การแบ่งงานกันทำและการกำหนดบทบาทเฉพาะในการทำงานในกลุ่ม
8. เพื่อก่อให้เกิดงานที่เหมาะสมกับปัจเจกบุคคลตามความถนัด ความรู้และความสนใจ
9. เพื่อทำให้เกิดความสัมพันธ์ภาพในแนวราบ
10. เพื่อเตรียมบุคคลให้พร้อมในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ

11. เพื่อประยุกต์การใช้กลุ่มบำบัดในการให้บุคคลรู้จักปรับปรุงและพัฒนาทางกาย จิตใจและอารมณ์

7. หน้าที่ของสังคมสงเคราะห์กลุ่ม (Functions of group work)

1. สังคมสงเคราะห์กลุ่ม ต้องรู้สถานการณ์และความจำเป็นของปัจเจกบุคคลทั้งหมดและพยายามแก้ปัญหาของปัจเจกบุคคลทั้งหมด กลุ่มต้องเป็นแหล่งทรัพยากรหลักและให้ความช่วยเหลือกับปัจเจกบุคคลทั้งหมด
2. สังคมสงเคราะห์กลุ่ม ต้องเติมเต็มความต้องการทางสังคมและความจำเป็นของปัจเจกบุคคลในกลุ่ม
3. สังคมสงเคราะห์กลุ่ม ต้องทำงานร่วมกับกลุ่มอาสาสมัครในสถานการณ์ต่างๆ ในกลุ่มองค์กรต่างๆ
4. นักสังคมสงเคราะห์กลุ่มต้องรู้จักเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือขององค์กรทางสังคมต่างๆ ในหลากหลายเรื่องราว เช่น รู้ว่าหน่วยนี้ช่วยเหลือเรื่องการศึกษา ศาสนา หรือนันทนาการต่างๆ
5. กระบวนการให้ความช่วยเหลือต้องมีวัตถุประสงค์ทั้งเพื่อความเจริญของปัจเจกบุคคลและกลุ่ม
6. หน้าที่ของสังคมสงเคราะห์กลุ่มคือเพื่อทำให้เกิดความดีขึ้นและเจริญขึ้นของปัจเจกบุคคลและกลุ่มทั้งหมด
7. นักสังคมสงเคราะห์กลุ่มต้องแสดงบทบาทในการส่งเสริมและช่วยเหลือบุคคลโดยการได้รับอานิสต์จากกลุ่มนั้น นักสังคมสงเคราะห์กลุ่มเป็นตัวหลักในการที่ต้องทำให้กลุ่มดีขึ้นด้วยการใช้ความรู้ของตนเอง

8. ประโยชน์และข้อจำกัดของสังคมสงเคราะห์กลุ่ม

สังคมสงเคราะห์กลุ่ม เป็นวิธีการหนึ่งของสังคมสงเคราะห์ ที่นักสังคมสงเคราะห์นำมาใช้กับกลุ่มบุคคลหลากหลายประเภทด้วยวัตถุประสงค์ต่างๆ กัน ซึ่งแม้ว่าอาจจะให้ประโยชน์หลายๆ ประการแต่ขณะเดียวกันก็มีข้อจำกัดในตัวของมันเองด้วย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ประโยชน์ของสังคมสงเคราะห์กลุ่ม (เนื้อหาส่วนใหญ่ปรับจาก Brown 1992: 13-15 และ Davies 1975: 33-41 และเนื้อหาบางส่วนมาจาก Ward 1998: 153 และ Healy 2000: 28-29)

(1) การให้ประสบการณ์การอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของกลุ่ม ซึ่งเป็นชีวิตจริงของคนเราแก่สมาชิกกลุ่ม โดยธรรมชาติของมนุษย์นั้น ต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มและมีความสัมพันธ์กันในกลุ่มงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มจะเป็นเสมือนกระจกเงาสะท้อนให้สมาชิกแต่ละคนเห็นภาพของตนเองว่ามีบุคลิกภาพ อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ฯลฯ อย่างไร ในระหว่างที่กลุ่มทำกิจกรรมร่วมกัน และติดต่อสื่อสารหรือมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ทั้งยังทำให้ได้รับทราบด้วยว่า สมาชิกแต่ละคนในกลุ่มมีอิทธิพลต่อกลุ่มอย่างไรด้วย เช่น ในแง่ของแรงเกะเกี้ยว แรงจูงใจ หรือความหวัง ที่จะมึผลต่อการดำรงอยู่ ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของกลุ่ม

(2) การช่วยเปลี่ยนแปลงและพัฒนาสมาชิกกลุ่มแต่ละคนในด้านความคิด พฤติกรรม ศักยภาพ ฯลฯ เพื่อความเจริญงอกงามของแต่ละคน และการที่สมาชิกจะมีโอกาสได้เรียนรู้ ได้ทดสอบการใช้ทักษะระหว่างบุคคลและทักษะทางสังคม (Interpersonal and Social Skills) เช่น ทักษะในการสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น ทักษะในการขจัดความขัดแย้ง ทักษะในการเจรจาต่อรอง ทักษะในการ

แก้ไขปัญหาร่วมกัน ฯลฯ รวมทั้งจะได้เรียนรู้กระบวนการสื่อสารในกลุ่ม โดยการสะท้อนความคิด ความรู้สึกของตนเองหรือสะท้อนพฤติกรรมของเพื่อนสมาชิกต่อกลุ่ม เพื่อประโยชน์ในการดำรงอยู่ และการพัฒนากลุ่ม

(3) การที่กลุ่มจะเป็นพื้นที่หรือเป็นเวทีให้สมาชิกที่มีปัญหาความต้องการคล้ายคลึงกันมา สนับสนุนช่วยเหลือและร่วมมือกันในการแก้ปัญหา สร้างความรู้สึกที่ว่า แต่ละคนไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยวแต่ยังมีผู้ตกอยู่ในสถานการณ์เดียวกันหรือประสบปัญหาอย่างเดียวกัน เพื่อเรียนรู้ แลกเปลี่ยน ข้อมูล/ประสบการณ์ สร้างกำลังใจและหาทางออกให้กับตนเองร่วมกัน

(4) การที่กลุ่มจะเห็นทางเลือกหนึ่งในการแก้ไขปัญหากลุ่มและตอบสนองความต้องการของสมาชิก กลุ่ม โดยการมาเข้ากลุ่มที่สมาชิกแม้จะแตกต่างกันในหลายๆ ประการแต่ก็มีวัตถุประสงค์หลักๆ ร่วมกัน รวมทั้งยังเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) ร่วมกันระหว่างสมาชิกกลุ่ม เพื่อดำเนินงานในด้านต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มด้วย

(5) ในเรื่องของอำนาจ กลุ่มในงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มจะเป็นการใช้อำนาจในทางบวก โดยใน ประการแรก สมาชิกกลุ่มจะได้เรียนรู้ถึงพลังอำนาจของกลุ่มที่จะนำไปใช้ในลักษณะที่เป็นพื้นที่ซึ่ง สมาชิกสามารถใช้ในการต่อสู้ ช่วงชิงการนำในการให้คำนิยาม ความหมายของสิ่งต่างๆ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร 2542) เช่น ในการนิยามตนเองของผู้ติดเชื้อเอชไอวี “เป็นเอดส์ก็เป็นคน” หรือการ เคลื่อนไหวทางสังคมของผู้ติดเชื้อเอชไอวีที่พยายามจะ “สร้างตัวตน” ใหม่เพื่อช่วงชิงพื้นที่ทางสังคม ศีลธรรมและภูมิศาสตร์ สร้างนิยามความหมายเกี่ยวกับโรคเอดส์และชีวิตของผู้ติดเชื้อเอชไอวีเสียใหม่ (ชยันต์ วรรณระภูติ 2542) หรือการใช้อำนาจไปในการต่อรอง กัดดันเจ้าหน้าที่รัฐ เพื่อให้มีการ เปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างที่ยุติธรรมมากขึ้น เป็นต้น ประการที่สองสำหรับกลุ่มที่อยู่ชายขอบของ สังคมยากจน ด้อยสิทธิโอกาส ก็จะได้รับเสริมพลังอำนาจเพื่อให้รู้สึกว่ามีอำนาจ สามารถ ควบคุมชีวิตของตนเองและสิ่งแวดล้อมรอบตัวได้ ประการที่สาม งานสังคมสงเคราะห์กลุ่มจะเป็นการ ปฏิบัติงานที่นักสังคมสงเคราะห์มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจเท่าเทียมกับสมาชิกกลุ่มโดยต่างก็เป็น หุ้นส่วนของกันและกันและอำนาจของนักสังคมสงเคราะห์ ก็จะใช้ตามข้อบัญญัติของกฎหมาย หรือ เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่สมาชิกเท่านั้น

(6) การที่สมาชิกกลุ่มจะมีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นริเริ่ม สร้างสรรค์ หรือแสดงพฤติกรรมใหม่ๆ อันเป็นแบบอย่างที่ดี (Role Models) ให้แก่สมาชิกในกลุ่ม ทั้งนี้ การเข้ากลุ่มมิได้หมายความว่า สมาชิกจะต้องปฏิบัติตัวให้สอดคล้องกับสิ่งที่กลุ่มกำหนดหรือต้องการเสมอไป แต่ควรได้รับโอกาสที่จะ แสดงความคิด ทำที่ พฤติกรรมที่สร้างสรรค์ และเป็นแบบอย่างให้แก่กลุ่ม

(7) การดำเนินงานในรูปของกลุ่ม จะช่วยแก้ไขข้อจำกัดของสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย ที่ทำให้ ผู้ใช้บริการมีความรู้สึก “ด้อย” และเป็น “ผู้รับ” เพราะผู้ใช้บริการส่วนใหญ่มักจะมีฐานะทาง เศรษฐกิจสังคมอยู่ในระดับล่าง ด้อยสิทธิ โอกาสและเข้าไม่ถึงทรัพยากร จึงต้องมารับความช่วยเหลือ และพึ่งพาทั้งองค์กรและนักสังคมสงเคราะห์ เนื่องจากในงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มนั้น สมาชิกทุกคนมี โอกาสเป็นทั้ง “ผู้ให้” เป็นทรัพยากรของกลุ่ม หรือเป็นผู้ที่สามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และรู้สึก ว่าตนเองมี “คุณค่า” เช่นเดียวกับสมาชิกคนอื่นๆ และเป็นทั้ง “ผู้รับ” ประโยชน์หรือการเกื้อกูลจาก กลุ่มได้เหมือนกัน

9. ข้อจำกัดของสังคมสงเคราะห์กลุ่ม

(1) ข้อจำกัดที่สำคัญที่สุดก็คือ องค์ความรู้ด้านสังคมสงเคราะห์กลุ่มยังไม่ได้พัฒนาไปมากนัก อันแตกต่างจากสังคมสงเคราะห์เฉพาะรายที่มีพัฒนาการสูงสุด อีกทั้งแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับกลุ่มก็เป็นของต่างประเทศเกือบทั้งหมด ซึ่งแม้แต่ในต่างประเทศเอง งานวิจัยและความรู้เกี่ยวกับกลุ่มก็ยังมีขีดจำกัดเช่นเดียวกัน รวมทั้งรูปธรรมของงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มในประเทศไทยก็ยังมีน้อย เพราะนักสังคมสงเคราะห์ส่วนใหญ่ในองค์กรสังคมสงเคราะห์ภาครัฐและเอกชน จะให้บริการสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย และมีความเชี่ยวชาญวิธีการสังคมสงเคราะห์เฉพาะรายมากที่สุด ในประการสุดท้าย นักสังคมสงเคราะห์ที่มีทักษะและความสามารถในการทำงานกับกลุ่ม หรือนักสังคมสงเคราะห์กลุ่มเองก็ยังมีน้อย ถ้าหากเปรียบเทียบกับนักสังคมสงเคราะห์ที่ทำงานในระดับบุคคลและครอบครัว หรือนักสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย ซึ่งมีจำนวนมากกว่ากันอย่างเปรียบเทียบไม่ได้ (ดูรายละเอียดประเด็นความคล้ายคลึงกันนี้ในต่างประเทศใน (Davies 1975: 54-55)

(2) การรวมกลุ่มเฉพาะสมาชิกที่มีปัญหาความจำเป็นในลักษณะต่างๆ เช่น ผู้พิการ เด็กเร่ร่อน ผู้ติดเชื้อเอชไอวี ผู้หญิงที่ประสบปัญหาในครอบครัว ผู้ติดยาเสพติด ผู้ป่วยจิตเวช ฯลฯ อาจทำให้เกิดการตีตราหรือประทับมลทินจากสังคมรอบข้างได้ ถ้าหากสมาชิกจะรวมกลุ่มกันอยู่แต่ในพวกเดียวกัน หรืออยู่แต่เฉพาะในองค์กรที่ให้บริการ ไม่สามารถออกไปใช้ชีวิตในสังคมภายนอกได้เช่นบุคคลทั่วไป (Davies: 55) จึงควรระมัดมลทินดังกล่าวของกลุ่มลง เช่น ในการตั้งชื่อกลุ่มก็ควรใช้ชื่อที่สื่อความหมายเป็นกลางๆ คืออาจใช้ชื่อดอกไม้ ชื่อสี ชื่อตามวันที่นัดพบปะกัน (Brown 1991: 16) ดังตัวอย่างกลุ่มผู้ติดเชื้อเอชไอวีที่ตั้งชื่อกลุ่มตามวันที่นัดพบปะกันหรือใช้ชื่อที่ให้ความหวัง ให้กำลังใจ หรืออาจจะผสมผสานกลุ่มกับคนทั่วไปให้มากที่สุด เช่น การเปิดร้านค้าของกลุ่มอดีตผู้พึ่งพาสารเสพติด อดีตผู้ป่วยจิตเวชเพื่อให้บริการประชาชนและเพื่อสาธิตให้เห็นถึงความสามารถของสมาชิกกลุ่ม

(3) การรักษาความลับของสมาชิกในกลุ่มที่เปิดเผยชีวิตส่วนตัวแก่กันและกันทำได้ค่อนข้างยาก แม้ว่ากลุ่มจะมีข้อตกลงหรือข้อกฎหมายที่สมาชิกต่างยอมรับและปฏิบัติตามแล้วก็ตาม แต่เมื่อเวลาผ่านไป ชีวิตนอกกลุ่มไม่ได้มีกติกาที่จะมีผลให้สมาชิกต้องรักษาความลับของเพื่อนสมาชิกตลอดไป ดังนั้นจึงอาจก่อผลเสียหายให้แก่สมาชิกที่ถูกละเมิดสิทธิ หรือถูกเปิดเผยความลับส่วนตัวในเวลาต่อมาได้ (Brown: 16)

(4) การเข้ากลุ่มอาจสร้างปัญหาบางประการให้แก่กลุ่ม เช่น ทำให้สมาชิกที่ต้องการความช่วยเหลือเฉพาะบุคคล ขาดโอกาสที่จะได้รับการดูแลช่วยเหลืออย่างเต็มที่จากนักสังคมสงเคราะห์ และอาจจะกลายเป็นสมาชิกที่สร้างปัญหาในกลุ่ม หรือพึ่งพาตนเองไม่ได้ก็ได้ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการเตรียมสมาชิกดังกล่าวให้พร้อมก่อนจะเข้ากลุ่ม นอกจากนี้ การจัดสมาชิกที่เป็นชนต่างวัฒนธรรมมาเข้ากลุ่มก็อาจมีปัญหากับสมาชิกอื่นๆ ได้ จึงจำเป็นต้องพิจารณาให้เหมาะสมกับกลุ่ม และจัดเข้ากลุ่มที่มีนักสังคมสงเคราะห์ซึ่งเข้าใจความต่างทางวัฒนธรรมและสามารถเตรียมความพร้อมหรือช่วยให้สมาชิกยอมรับกันและกันได้ด้วย เพื่อป้องกันปัญหาอคติทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ที่อาจติดตามมา

(5) เนื่องจากงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มมีแนวโน้มที่มุ่งสู่การเปลี่ยนแปลงระดับโครงสร้างมากขึ้น ทักษะที่นักสังคมสงเคราะห์กลุ่มยังต้องมีการพัฒนาอีกนาน ก็คือทักษะที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจ เช่น การเสริมพลังอำนาจ การพิทักษ์สิทธิ การส่งเสริมกลุ่มให้ดำเนินงานปฏิบัติงานทางสังคม การเคลื่อนไหวทางสังคมประเภทต่างๆ ฯลฯ